

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Historické pozadí Bileáмова požehnání v knize Numeri a
souvislost s aramejskými orákuly**

**Historical background of Balaam's blessing in the Book of
Numbers and connection with Aramaic oracle**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

ThDr. Eva Vymětalová Hrabáková, ThD.

Autor:

Roman Zábrodský

Praha 2021

Poděkování

Velké díky náleží především vedoucí práce za její trpělivost při konzultacích . Dále srdečné poděkování patří mým přátelům, kteří mě v mém snažení o dokončení neochvějně podporovali. Děkuji Viktorii Pošvářové a Janu Durinovi za vaši loajalitu a drahocenný čas.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Historické pozadí Bileáмова požehnání v knize Numeri a souvislost s aramejskými orákuly“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15.7.2021

Roman Zábrodský

Anotace

Bakalářská práce uvádí do kontextu osobu Bileáma z knihy Numeri 22–24 a jeho narativu uvnitř celé biblické zvěsti a tradice s texty nalezenými v Tell Deir 'Allá. Pokouší se jednoduchými metodami biblické pasáže vyložit a za pomoci nástrojů kritiky textu dále charakterizovat osobu Bileáma, jak je akcentována v této tradici. Vše je pak zasazeno do kontextu historiografického a širších souvislostí fenoménu aramejských orákulech. Osoba proroka Bileáma se po objevu v Deir 'Allá stává hlubokou sondou nejen do formování biblického narativu, ale také do postavení tehdejšího člověka.

Klíčová slova: Kniha Numeri, Prorok, Prorok Bileám, Tell Deir 'Allá, aramejská orákula, Starý zákon, Moáb, dobývání zaslíbené země

Annotation

Bachelor thesis concerns the person of Balaam from the Book of Numbers 22–24 and the narrative regarding him within the whole biblical message and tradition of the texts found in Tell Deir 'Allá. By an attempt to interpret the biblical passages in simple ways and, with the help of text criticism tools, is the author trying to interpret the person of Balaam as emphasized in this tradition. Whole text is then examined in the historiographical context and in broader connection to the Aramaic oracle phenomenon. After the discovery in Deir 'Allá, the person of the Prophet Balaam becomes a deep probe not only in the formation of the biblical narrative, but also in the position of the man of that time.

Keywords: The book of Numbers, Prophet Balaam, Tell Deir 'Alla, Aramaic oracle, Old Testament, Moab, conquering of the promised land

Obsah

1. Úvod	7
2. Pohanský prorok Bileám v knize Numeri	12
2.1. Kontext příběhu v Nu 22–24.....	12
2.2. Navazující texty.....	14
2.3. Význam jména.....	17
2.4. Nu 22, 1–21.....	18
2.4.1. Oddíl A.....	18
2.4.2. Oddíl B.....	19
2.4.3. Oddíl C.....	20
2.4.4. Oddíl D.....	22
2.5. Nu 22, 15–41.....	22
2.5.1. Oneiromantie v Nu 22, 7–21.....	23
2.5.2. Nu 22, 22–41.....	24
2.6. Numeri 23 a 24.....	24
2.6.1. Struktura 23 kapitoly.....	24
2.6.2. Požehnání.....	27
2.6.3. Struktura požehnání Nu 23, 7–10.....	27
2.6.4. Struktura požehnání Nu 23, 18–24.....	28
2.6.5. Struktura požehnání v Nu 24, 3–9.....	29
2.6.6. Struktura požehnání v Nu 24, 15–25.....	30
2.7. Prorokování v Tanachu a role proroka a jeho proroctví.....	31
3. Nápis v Tell Deir 'Allá	35
3.1. Místo objevu.....	36
3.2. Datace nálezů.....	38
3.3. Text nápisu.....	38
3.4. I. Kombinace.....	39
3.5. Forma a jazyk.....	40
3.5.1. Jazyk.....	40
3.5.2. Forma.....	42
3.5.3. Obsah I. Kombinace.....	42
3.6. II. Kombinace.....	43
3.7. Komparace postav z Nu 22–24 a I. kombinace z Tell Deir 'Allá.....	43
4. Orákulum a aramejská orákula v kontextu Levanty a Zajordání	46
4.1. Vymezení pojmu.....	46
4.2. Zařikávání.....	47
4.3. Aramejská orákula.....	48
4.3.1. Zakirova stéla.....	49
4.3.2. Měšova stéla.....	50

4.3.3. Bojovná orákula v Měšově stéle	51
5. Závěr.....	51
Seznam použité literatury.....	53
Seznam příloh.....	57

Seznam použitých zkratek

Biblické knihy:

Neuvádíme všechny zkratky biblických knih pouze ty, které se vyskytují v práci. Dále jsou knihy řazeny podle pořadí, jak jsou uvedeny v českém ekumenickém překladu.

Gn - Genesis

Ex - Exodus

Lv - Leviticus

Nu - Numeri

Dt - Deuteronomium

Joz - Jozue

Sd - Soudců

1S - První Samuelova

2S - Druhá Samuelova

1Kr - První královská

2Kr - Druhá královská

Ezd - Ezdráš

Neh - Nehemjáš

Ž - Žalmy

Iz - Izajáš

Mi - Micheáš

Na - Nahum

Abk - Abakuk

Další zkratky:

Tr - Traktát

Fol - Fólio

1. Úvod

Polem našeho zkoumání je příběh Bileáma, pohanského proroka, jehož příběh je vyjádřen v Nu 22–24. Tento příběh je zasazen do kontinua narativu o dobývání zaslíbené země. Epizoda o pohanském proroku Bileámovi je odrazem jedné ze dvou tradic, které jsou si vzájemně protichůdné. První z nich v Nu 22–24, která je ve své podstatě pozitivní. Druhá, jenž je obsažena v dalších knihách Bible, včetně Nového zákona, je výrazně negativní. Z této dvojznačnosti vyplývá i otázka, proč by prorok, jehož osobě není přisuzován kladný imperativ, měl žehnat někomu, koho jeho lid a možná i on sám považuje za nepřítele. Jedním z našich zájmů je tyto rozdíly zachytit.

Dalším prostorem našeho zájmu je oblast Zajordánského Tell Deir 'Allá, především objev učiněný nizozemskou expedicí v sedmdesátých letech minulého století. Touto skupinou byl nalezen fragmentární nápis, který pravděpodobně hovoří o stejné postavě, která je popsána v narativu Nu 22–24. Následně se zabýváme zasazením obou těchto pramenů do tzv. aramejských orákulech. Činíme však jen pouze popisem oněch aramejských orákulech, která jsou nám známa. Následuje hrubá komparace.

K tématu odrazu a inspirace starověkých kultur ve Starém Zákoně, mě přivedla má vedoucí práce Eva Vymětalová Hrabáková na jednom z jejích kurzů přednášených na HTF UK. Tyto drobné i markantnější náznaky a odkazy na kultury a náboženské tradice civilizací a národů, se kterými se starověcí Izraelité střetávali v dobách minulých, a o nichž později vytvořili záznam v knihách Tanachu, mě velmi zaujaly. Se zvláštním důrazem jsem se zaměřil na oblast starověké Mezopotámie a její vliv na semitské národy v oblasti Levanty a národy tzv. západosemitské provenience. Jedním z důvodů mého zájmu v oblasti Starozákonní teologie je fatalistická interpretace Ad fontés a touha znát „původnější“ význam látky textu. Pochopitelně jsem si vědom, že by mé zaměření na fatálnost mohlo být spíše zavádějící, avšak smysl toho, jak k nám Písmo promlouvá, se v průběhu dějin spásy mění. Proto je, dle mého názoru, nutné znát kořeny svých teologických představ a současně i dalších kultur, které nebyly součástí izraelské pospolitosti, aby k nám text mohl znovu promlouvat. Právě z těchto důvodů jsem se rozhodl napsat svou bakalářskou práci o pohanském proroku Bileámovi.

Podobnými tématy, tedy proroku Bileámovi, aramejskými zdroji i texty jiných jazykových, či národnostních skupin, ale i samotné biblické exegezi a biblické archeologii, se v minulosti zabývala řada badatelů. V českém prostředí můžeme jmenovat Dalibora

Antalíka, Pavla Čecha nebo Stanislava Segerta. Práce zahraničních badatelů jako jsou Baruch Levine, Kyle McCarter, William W. Hallo, H. Frank, William H. Shea, Hoftijzer nebo dokonce Israel Finkelstein, jsou nezměrným přínosem pro biblické a starozákonní vědy. Jejich přístup je velmi precizní, jak po stránce lingvistické, tak i badatelské. Kupříkladu Al Waltersova práce je velmi inspirativní v tom, jak hledí na rozebírané téma v širším kontextu. O podobný způsob práce s textem se pokoušíme i v této práci, když využíváme znalosti literární kritiky s ohledem na biblický text. Nepoužíváme jen znění masoretského kánonu, ale také septuagintního a samařského, a to vždy na místech, která se nějakým zásadním způsobem liší od textu masoretského kánonu, jenž je používán jako primární pramen. Prameny poměrujeme s nápísem z Deir 'Allá. Snažíme se dále pomocí teorie pramenů určit původ textu Nu 22–24 za použití teorie odvíjející stáří textu podle použití zdrojů E (Elohista) a J (Jahvista). Toto snažení není primárním účelem, ale pouze inkorporovanou součástí přístupu, který uvádíme v naší práci spolu s archeologickými poznatky. Zohledňováním tohoto způsobu práce s prameny v kombinaci s jinými přístupy je proto, dle mého názoru, naše pojetí o to jedinečnější. Postup při zkoumání témat na poli biblistiky by měl být zohledněn právě na základě tohoto přístupu. Ačkoliv je tento způsob poměrně náročný, skýtá mnohá pozitiva.

Práce, kterou předkládáme, balancuje na rozhraní několika různých oborů, tedy hermeneutiky, lingvistiky, literární kritiky a částečně i archeologie. Využíváme jejich metod částečně, ale některé jsou pro naši práci nepostradatelné. Základními metodami jsou především tzv. Ad Fontes, kterou vnímáme velmi fatalisticky, což ve výsledku znamená, že se snažíme dobrat spíše výhonkům, než kořenům. Dále postupujeme metodou diachronní, která je velmi obsažně popsána v monografii Manfreda Oeminga *Úvod do biblické hermeneutiky*.¹ Grondin k tomuto přístupu dodává pohled Gadamerův, který se hermeneutice věnuje spíše jako univerzálnímu porozumění.² Pro pochopení textu je nezbytná intertextualita, zvláště u biblického narativu. Intertextualita nám poskytuje širší vhled do problému probírané látky a pomůže nám pochopit „pragmatickou funkci textu“³, což by měl být jeden ze základních cílů výkladu. V případech, kdy je text nesrozumitelný, či nějakým způsobem poškozený, využíváme

¹ OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu*. Vydání druhé. Praha: Vyšehrad, 2016.

² GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenh, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). s. 137.

³ POKORNÝ, Petr, Jakub ČAPEK, Růžena DOSTÁLOVÁ, et al. *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 49.

možnosti přístupu k tradici tradenta, Talmud Bavli, jako sémantického prostředku pro výklad. Avšak na místech, kde si textová kritika ví rady, využíváme jejich metod forlage, či metody lectio brevis, abychom dali zavděk našemu etiologickému přístupu.

Jedním z důležitých aspektů je i práce s jazykem. Podrobnou studii o jazyku jako hermeneutickém prostředku podává Petr Pokorný.⁴ My však jazyk využíváme i jako onomantickou komparaci, do které nás uvádí Fridrich Max Müller ve svém díle „*Introduction to the Science of Religion*“⁵. Fridrich Müller byl komparativní religionista druhé poloviny devatenáctého století, který se pomocí této metody pokoušel dojít ke kořenům lidského myšlení za použití lingvistického zkoumání různých jazyků, avšak pouze v rámci jednotlivých jazykových skupin. Tuto metodu stručně popisuje Dalibor Antalík ve své studii „*Jak srovnat nesrovnatelné*“.⁶ Zde uvádí postup metody, která vychází z jeho úvah o podobě náboženské zvěsti a mytologii, přičemž se pomocí lingvistiky a filologie snaží dosáhnout k počátkům pranáboženství, tedy ke vzniku lidského myšlení vůbec. Neboť stejně jako jeho předchůdci, Gottfried von Herder nebo Fridrich von Schlegel má za to, že jazyk není jen nástroj ke komunikaci, ale především prvek lidského myšlení. Antalík přímo uvádí, že: „Vývoj lidského myšlení může být studován na vývoji lidského jazyka.“⁷ K tomuto dodává Noam Chomski: „Jazyk je někdy označován za ‚zrcadlo myslí‘. Proto se předpokládá, že zkoumání jazyka nám umožní jedinečný vhled do nitra lidského myšlení.“⁸

V této práci se pokoušíme odpovědět na několik otázek: kdo je biblický Bileám⁹; jakou roli hraje v tradici Tanachu; byl Bileám skutečně Hospodinovým vyznavačem; má text Nu 22–24 souvislost s textem Deir ‘Allá, případně jakou; je možné, že mimobiblický pramen z Deir ‘Allá potvrzuje existenci biblického Bileáma?

Máme za to, že Bileám byl v tehdejší náboženské okruhu považován za významnou autoritu. Odkazujme tím na písemné pozůstatky a fragmenty v Deir ‘Allá, především pak na práci W. Shea. Jeho hypotéza o ostatních nalezených hliněných

⁴ Tamtéž, s. 22 – 82.

⁵ ANTALÍK, Dalibor. *Jak srovnávat nesrovnatelné: strategie mezináboženské komparace*. Praha: OIKOYMENH, 2005. s. 46.

⁶ ANTALÍK, Dalibor. *Jak srovnávat nesrovnatelné: strategie mezináboženské komparace*. Praha: OIKOYMENH, 2005.

⁷ Tamtéž, s. 47.

⁸ CHOMSKY, Noam. *Perspektivy moci: úvahy o povaze člověka a společenského řádu*. Praha: Karolinum, 1998. s. 15.

⁹ Jméno užíváme vždy v této transkripci. Stejně jako autoři čep, avšak s vědomím, že transliterace písmene ajin se užívá v odborných publikacích s ('). K tomuto kroku jsme přistoupili zejména z důvodu snazší orientaci v textu, neboť v práci uvádíme mnohé citace z čep.

tabulkách tvrdí, že jsou přímo z doby proroka Bileáma a že by dokonce sám mohl být jejich autorem. Vznik nápisů na omítce se datuje přibližně do období mezi 9. a 8. století př. n. l. Někteří badatelé jsou odvážnější a pokoušejí se zařadit nápis zhruba do poloviny osmého století. V této době probíhá v jižním Judsku tzv. Chizkijášova monoteistická reforma. Máme zato, že byl Bileám: a) „pohanským“¹⁰ prorokem, jehož autorita byla zneužita pro potřebu teologického ospravedlnění vpádu do zaslíbené země; nebo b) prorokem, který určitým způsobem participoval na Hospodinově kultu, ale jeho svatyně, či prorocký dům v Deir 'Allá se stal v době centralizace na Jeruzalémský Chrám konkurenčním, a proto bylo zapotřebí se tohoto člověka, který nepodléhal centralistickým představám, zbavit. Vyplývá to z faktu, že text v Nu 22–24 je v podstatě inkorporován, více Römer¹¹.

Cílem práce je především problém popsat a následně jej určitým způsobem rozebrat. Rozhodně si neklademe za cíl nějaké obsáhlejší sondy do problému. Pro takové téma je rozsah práce příliš omezený. Cílem tedy zůstává zodpovědět alespoň na některé z výše uvedených výzkumných otázek a popularizovat tak biblistiku a její pomocné disciplíny.

Celá práce je rozdělena na dvě části. První popisuje biblický text a osobu, která je součástí biblické teologické zvěsti. Druhá je zaměřena na archeologický nálezy, který prohlubuje starozákonní bádání. Popisujeme, pochopitelně, nálezy v Deir 'Allá. Součástí druhého úseku je i kapitola zabývající se aramejskými orákuly, jejich textu, historickému významu a době.

V první kapitole se nejprve snažíme zasadit probíranou látku do problému intertextuality, což nám slouží jako aparát pro podrobnější rozbor. Dále se hlouběji dostáváme na pole vědy, tzv. „ars interpretandi“, hermeneutiky, kde se pomocí metod práce s textem a jazykem pokoušíme vyložit sémantiku biblických textů, které jsou logicky rozděleny do několika částí tak, aby byl výklad co nejefektivnější.

Vždy jako první uvádíme znění hebrejského masoretského textu, jeho překlad a následně stručný výklad. Výklad je vlastní nebo dle jiných autorů. Následují texty Septuaginty a Samařského pentateuchu, které jsou stejně tak opatřeny překladem, ale pouze na místech, kde se části textu liší od hebrejského, masoretského textu. V takovém

¹⁰ Uvádíme v uvozovkách, neboť takováto perspektiva je výlučně z pohledu vyznavače boha Hospodina a v takovém případě, je nesmyslná.

¹¹ RÖMER, Thomas, Jean-Daniel MACCHI a Christophe NIHAN. *Úvod do Starého zákona*. Jihlava: Mlýn, 2020, s. 281.

případě je přihlíženo i k možnému rozdílu ve výkladu. Autor si je vědom množství kodexů a různosti pramenů, avšak práce je obsahově omezená, a proto neumožňuje ucelenou a hlubinnou kritiku textu. Abychom prokázali opravdovost a porozumění v našem výkladu, vždy se pokoušíme etiologicky navrátit k původní tradici, která je tradentem textů, resp. k tradici rabínskému judaismu zapsaného v Talmudu. Pro naše účely autor využívá Talmudu Bavli, jehož pasáže týkající se tématu a následný překlad uvádí pod čarou pro lepší orientaci.

Na místech, kde není možný teologický výklad nebo jiný sémantický vzhled, užíváme diachronní metody. V pasážích, které obsahují různé zeměpisné a místopisné označení, se pokoušíme, pokud je to možné, o jejich zeměpisné určení, a dále pak pomocí Hellerovy metody výkladu textu za použití jmen, přihlídnout k jejich významu.

Jedním z cílů zevrubného výkladu je rozklíčovat věštebné metody biblického Bileáma, porovnat je s případnými jinými biblickými věštebnými texty v Tanachu s přihlídnutím k místopisné a příbuzné etnické shodě s různými skupinami vně Izraelskou pospolitost a tím dokázat, že biblický Bileám je shodnou osobou věštce, jehož orákulum bylo zaznamenáno a dochováno v Tell Deir 'Allá. Otázkou, zdali je postava biblického Bileám prorokem či věštcem, se zabýváme v závěru této části.

Ve druhé kapitole naší práce se věnujeme nálezu z Tell Deir 'Allá. Postupujeme následovně. Nejprve se snažíme oblast zasadit do zeměpisného kontextu, který blíže určujeme dle biblického pojmenování a zasazujeme do konkrétního období, kdy nález pravděpodobně vznikl. Následně popisujeme samotný nález.

Součástí tohoto oddílu je i uvedený text v překladu a jeho transkriptivní podobě, přičemž postupujeme podobně, jako s biblickým textem. Rozebíráme jazyk textu, jeho formu a strukturu, což následně komparujeme s biblickým textem.

Před samotným závěrem uvádíme oba texty do kontextu s aramejskými orákuly. Vybraná z nich jsou popsána a částečně rozebrána, např. Měšova stéla.

2. Pohanský prorok Bileám v knize Numeri

V této části práce se budu záměrně věnovat pouze biblickým textům s odkazem k osobě Bileáma, neboť primárním záměrem je popsat jeho osobu. Práce si však nezavdává popis psychologicko-analytický či sociologický, ale naopak teologicky a religionisticky charakterizuje jeho náboženské projevy. Tím je především míněno jeho prorokování. Charakteristika osoby Bileáma je tak pouze v mezích biblických textů. Dalším cílem práce je samotný text v knize Numeri a jeho rozbor, a to pomocí metod hermeneutických, literárně a textově kritických metod. Zásadní vhled do textu poskytuje především intertextualita, tedy výklad v rámci širšího kontextu, a dále pak tradice, jako sémantický prostředek a součást hermeneutiky a její ars interpretandi. Tuto problematiku blíže popisuje kniha Petra Pokorného a kol. „*Hermeneutika jako teorie porozumění*“.¹²

2.1. Kontext příběhu v Nu 22–24

Intertextualita je nezbytně nutná pro další práci, proto na tomto místě autor uvádí stručný exkurz, který má především seznámit s kontextem, do kterého je náš vykládaný text, tedy Nu 22–24. Toto uvědomění si kontextu nám může pomoci přiblížit teologický význam textu, ale i jeho dějinný význam, případně přiblížit základní rys autorství textu. V žádném případě si však nezadáme povinnost autora či autorství přesně určit, neboť to není dost dobře možné. Můžeme však alespoň konstatovat, že je text inspirován jinou, než hebrejskou ústní či písemnou tradicí.

Knih Numeri je situovaná v části Tanachu, zvanou dle řeckého čtení Pentateuch. Hovoříme o ní dále jako o jedné z Pěti knih Mojžíšových. Z řeckého pojmenování knihy „**ἀριθμοί**“, odkud bylo přejato latinskou tradicí (Numeri), znamená „počty“ nebo „výčty“.¹³ Čtenář může jednoduchou analogií usoudit, že obsahem knihy budou pouze jakési počty, či výsledky sčítání. Takový závěr by však byl naprosto chybný, neboť obsah látky knihy Numeri je velmi různorodý a tato homogenní představa není zcela správná. Srozumitelněji k nám název knihy hovoří pokud přihlédneme k hebrejskému čtení, kde je kniha Numeri součástí jednoho ze tří oddílů Tanachu, zvaný Tóra. Zde se označuje jako **במדבר** bemidbar, doslova na poušti, či v poušti, což odkazuje na putování lidu pouští a

¹² POKORNÝ, Petr, Jakub ČAPEK, Růžena DOSTÁLOVÁ, et al. *Hermeneutika jako teorie porozumění*, 2006.

¹³ RÖMER, Thomas, Jean-Daniel MACCHI a Christophe NIHAN. *Úvod do Starého zákona*. Jihlava: Mlýn, 2020. s. 273.

jeho celkovou proměnu a doslova i populační obměnu. Ačkoliv jména knih hebrejského kánonu, tedy i v Tóře, jsou odvozena od počátečních slov každé knihy¹⁴, není tomu stejně i u bemidbar, jejíž původní pojmenování znělo: **וידבר** (*vajdaber*), což je rigorózně její první slovo. V této biblické knize nacházíme mnoho různé literární látky, ač již bezprostředně navazující na narativy z jiných knih, předcházejících celků, či zcela jiného charakteru.¹⁵ Mezi takové řadíme i příběh v kapitolách 22–24. Oddíl stojí v celé knize samostatně, ačkoliv je zasazen do širšího kontextu „dobývání zaslíbené země“, tedy jako by byl do celého vyprávění vsazen „uměle“. Toto dokládá a vysvětluje Thomas Römer ve svém *Úvodu do Starého zákona*, kde uvádí: „vyprávění o Bileámovi (22–24) zjevně tvoří zvláštní literární celek, který je jen slabě provázán se zbytkem knihy a pravděpodobně se dlouho tradoval samostatně.“¹⁶ Tuto část Nu proto někteří odborníci nazývají „Kniha Bileáмова“.¹⁷

Kontext pasáže dále budeme sledovat ze dvou úhlů: exegetického, jenž bude sloužit výhradně k charakteristice pronesených požehnání, jejich způsobu, a především k divinačním technikám samotného biblického proroka Bileáma; a historického. V této části však nemáme prostor pro zkoumání historicity popsaných událostí v textu. Takové téma je příliš rozsáhlé pro jednoznačný a shrnující průzkum, proto jen zkusmo konstatujeme obecně přijímané poznatky. Zaměřujeme se především na potvrzení hypotézy uvedené výše, resp. se pokusíme ozřejmit historicitu osoby proroka Bileáma. Na tomto místě nám jde především a pouze o sled událostí, tedy o „historii“ tak jak je popsána a předložena autory Písma.

Bezprostředně před vstupem do Zajordání nám Tanach poskytuje drobnou epizodu, která je typická pro celé putování Izraelské pospolitosti pouští, vzpouru, v tomto konkrétním případě proti Áronovi a Mojžíšovi. V úvodu nás ale ve 20 kapitole pisatel střídavě informuje, že prorokyně Mirjam umírá a je pohřbena: 20, 1 „Celá pospolitost Izraelců dorazila v prvním měsíci na poušť Sin. Lid se usadil v Kádeši. Tam zemřela Mirjam a byla tam i pochována.“ Pisatel tuto na první pohled důležitou informaci shrne

¹⁴ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 174.

¹⁵ Proto pojmenování knihy Numeri, není zcela správné.

¹⁶ RÖMER, Thomas, Jean-Daniel MACCHI a Christophe NIHAN. *Úvod do Starého zákona*. Jihlava: Mlýn, 2020. s. 284.

¹⁷ MOYER, Clinton J. *Who is the prophet, and who the ass?: Role-reversing interludes and the unity of the Balaam narrative (Numbers 22-24)*. *Journal for the Study of the Old Testament*. 2012, 37(2), 167-183, s. 168.

do jednoho verše. Důraz v textu klade především na jinou informaci, která je z hlediska jeho optiky mnohem důležitější, tedy právě ona vzpoura. Ve verši 20, 12 se dozvídáme: „(...) Protože jste mi neuvěřili, když jste měli před syny Izraele dosvědčit mou svatost, neuvedete toto shromáždění do země, kterou jim dám.“ Vzpoura sama se netýká pouze izraelské pospolitosti, ale i Mojžíše a Árona, kteří se provinili stejně jako ostatní proti Bohu svou nedůvěrou. Tato informace nám ohraničuje v podstatě celé vyprávění o dobývání zaslíbené země, a končí smrtí Mojžíšovou. Druhá část dvacáté kapitoly popisuje vstup do Zajordání, střet s Edómci a smrt Árona a Mojžíše. Úmrtí obou sourozenců je pak vlastním ohraničením kapitoly, ale zároveň oznamuje konec putování po poušti, neboť nastává vpád do Zajordání a střety s dalšími královstvími a národy. Zároveň však získáváme informaci, že stará generace otroků vymírá a do zaslíbené země kráčí již jen jejich potomci. Což je definitivně načrtnuto dalším sčítáním lidu, kde je i definován jakýsi „věkový limit“. Toto se dozvídáme z Nu 26,2: „Poříd'te soupis celé pospolitosti Izraelců, od dvaceti výše podle otcovských rodů, všech, kteří jsou v Izraeli schopni vycházet do boje.“ Pravděpodobně byl příkaz vydán i z praktických důvodů. Pokud odhlédneme od možnosti „trestu“ za neposlušnost. Nabízí se další z mnoha jiných výkladových variant, tedy že osoby, které nejsou schopny být členy bojeschopných jednotek nevejdou do zaslíbené země, což vnímáme ve své podstatě jen jako čirý praktický krok.¹⁸

2.2. Navazující texty

O Bileámovi, pohanském proroku, existuje hned několik zmínek v celém hebrejském kánonu, kromě zmíněných kapitol 22–24 v knize Numeri, kde je prorok vnímán výrazně kladně. Můžeme tak tvrdit, že ostatní zmínky v biblickém kánonu o Bileámovi, či o jeho prorokování jsou pravděpodobně pozůstatky od jiného tradenta, jelikož je zde chápán velmi negativně. Za takových okolností je nasnadě otázka interpretace jednotlivých částí textu, jeho dějinného působení, a především sama pragmatičnost. Z dalších citací se dozvídáme, jak je vnímán pozdější tradicí, která se odráží i v některých částech Talmudu,¹⁹ což je pro naši interpretaci přínosem. Zajímavou

¹⁸ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2019.

¹⁹ Tr. Gitim Fol. 56b3-57a1: אצל אסקיה לבלעם בניגידא אמר ליה מאן חשיב בהווא עלמא אמר ליה ישראל מהו לאידבוקי בהו אמר ליה לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אמר ליה דיניה דהווא גברא במאי אמר ליה בשכבת זרע רותחת
Vyvedl ho, Bileáma z mrtvých, vyvolal ho z hrobu. řekl mu: kdo je důležitý na onom světě? Odpověděl (řekl) mu Izrael. Co přimknout se k nim?

zmínku nalézáme v Joz 13, 22: „Těž Bileáma, syna Boérova, věštce, popravili Izraelci mečem jako ostatní skolené.“²⁰ Zpráva je součástí popisu o přerozdělení zaslíbené země mezi izraelské kmeny, a to konkrétně ve výčtu postav a království, které jsou popisovány v Nu 21, 10nn při postupu Izraelského vstupu do zaslíbené země. Ve stejné knize (Joz 24, 9–10) je zachycena promluva Hospodina: „Když se pozdvihl moábský král Balák, syn Siporův, aby bojoval proti Izraeli, a poslal pro Bileáma, syna Beérova, aby vám zlořečil, nechtěl jsem Bileáma slyšet, opětovně vám musel žehnat. Tak jsem vás vytrhl z jeho rukou.“ Obě části jsou dějové posloupnosti „o dobývání zaslíbené země“, přičemž text v knize Numeri zachycuje událost z perspektivy přímého svědka, „stalo se to právě teď“, zatímco text v knize Jozue popisuje událost zpětně. Verš v Joz 24, 9–10 se částečně shoduje s Dt 23, 5–6. Především: 1. Joz: „a poslal pro Bileáma, syna Beérova, aby vám zlořečil“; Dt: „najal proti tobě Bileáma syna Beérova, ..., aby ti zlořečil.“ 2. Joz: „nechtěl jsem Bileáma slyšet“; Dt: „Ale Hospodin, tvůj Bůh, nechtěl Bileáma slyšet.“

Pro přehlednost uvádíme komparaci v tabulce.

Knihy Jozue 24, 9–10	Knihy Deuteronomium Dt 23, 5–6
וישלח ויקרא ²¹ לבלעם בן-בעור לקלל אתכם	שכר ²² עליך את-בלעם בן-בעור מפתור ארם נהרים לקללך
ולא אביתי לשמע לבלעם	ולא-אבה יהוה אלהיך לשמע אל-בלעם

Uvádíme zde velmi volný překlad. Text je součástí většího celku „O zkáze Jeruzaléma“ Onkelos bar Kelonikos se dotazuje tří největších nepřítelů Izraele na otázku, jestli má konvertovat k judaismu. Zajímavé je, že je zde uveden i pohanský prorok Bileám. Část textu כל הימים וטובתם כל היום je citací z Dt 23,7 - Bileám tento verš cituje. Zároveň je to předobraz důvodu trestu, který mu byl přiřčen - בשכבת זרע רותחת, což opět narážka na biblický text z Nu 31,8.

²⁰ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. V hebrejském textu čteme: -ואת- :ואת- רבע נסיכי סיחון ישבי הארץ. Viz MEYER R. *Librum Josuae*. s. 377. in KITTEL, Rudolf, Karl ELLIGER, Wilhelm RUDOLPH, Gérard Emmanuel WEIL a Adrian SCHENKER, ed. *Biblia Hebraica Stuttgartensia. Editio funditus renovata, editio quinta emendata, verkleinerte Ausg.* Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.

²¹ שלח - poslat, posílat, zasílat; PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Čtvrté. Praha: Kalich, 2006. s.168; Následuje-li předložka אל před osobou, kterou pošle. S ל poslat někoho, udělat něco; GESENIUS, Wilhelm, Samuel P. TREGELLES, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures: Numerically Coded to Strong's Exhaustive Concordance, with an English Index of More Than 12,000 Entries*. Baker Pub Group, 1990. s. 826.

קרא - povolát, provolávat, volat, vyzývat; PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. s. 147.

²² שכר - najímat, najmout, pronajmout; ni: být najat; PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Čtvrté. Praha: Kalich, 2006. s.160; najmout (vojáky), uplatit; GESENIUS, Wilhelm, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*. s. 790.

Můžeme zde pozorovat nápadně odlišně zvolená slovesa, která uvádí jakýsi další přesah, o kterém je pojednáno níže v kapitole „prorokování v Tanachu“.

Prorok Nehemiáš v Neh 13, 2 dále uvádí: „Nevyšli totiž synům Izraele vstříc s chlebem a vodou, ale najali proti nim Bileáma, aby jim zlořečil; náš Bůh však obrátil zlořečení v požehnání.“ provádí drašu a parafrázuje obě výše zmíněné citáty z Dt a Joz. V Nu 31, 8 je odsouzen jako klatý, za odvrhnutí lidu k modloslužebnictví.²³ Tuto epizodu nám zachycuje Tr. Gitim, uvedený výše, kde je popsán i jeho trest. Zatímco v textu knihy Numeri (Nu 22–24) je líčen v podstatě pozitivně, má zde svůj vlastní prostor, podobně jako jiní proroci, či králové izraelské pospolitosti a jedná se ve své podstatě o novelu, v jiných pasážích je naopak líčen již velmi negativně, jak jsme již názorně demonstrovali výše.

Zcela určitě je na místě v kontextu výčtu negativních veršů poukázat na Bileámovo vyznavačské přiznání se k Hospodinu, bohu Izraele v Nu 22, 18 „(...) nemohl bych přestoupit rozkaz Hospodina, svého Boha (...)“²⁴ v hebrejském znění: „לא אוכל לעבר את-“²⁵ „פי יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה“. Právděpodobně jsme zde svědky jednoho z možných prostředků využití široce známé osobnosti a její obecně přijímané autority pro ratifikaci vstupu a obsazení země zaslíbené. Jedním z dalších možných výkladů může sloužit právě fakt, že oddíl Nu 22–24 je inkorporován s neznámým odstupem a z neznámého zdroje. Dokazuje to fakt, že prameny **E** a **J** se zde stírají, jak naznačuje Römer srovnáním prací Northa a Scharberta, neboť: „redaktoři Nu zpracovali prameny do té míry, že je obtížné, ne-li nemožné rozlišit dva nezávislé prameny.“²⁶

Zároveň však můžeme přistoupit i k teorii, že Bileám se vyznává k uctívání zcela jiného boha, což by mohl být odkaz na odlišný západosemitský pantheon, kde se vyskytuje jméno boha אל. Na mysli máme pochopitelně městský stát Eblu. Bohužel jsme nenašli k tomuto verši (Nu 22, 18) žádnou rabínskou výpověď, která by osvětlovala blíže výraz אלהי.

²³ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2019.

²⁴ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2019.

²⁵ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1997.

²⁶ RÖMER, Thomas, Jean-Daniel MACCHI a Christophe NIHAN. *Úvod do Starého zákona*. Jihlava: Mlým, 2020, s. 280.

Pozoruhodnou interpretaci usmrcení proroka Bileáma nám však poskytují Tr. Sotah 11a:13²⁷ a Tr. Sanhedrin 106a:16.²⁸ Bileám je v druhém případě potrestán za radu, kterou dal faraonovi, aby zabil všechny syny narozené Židovskému národu, a proto byl zabit v Midjánské válce. První uvedená citace předkládá podobný důvod usmrcení Bileáma: „Přicházel si pro odměnu za radu, kterou dal králi. Díky čemuž bylo usmrceno na čtyři tisíce příslušníků židovského národa.“²⁹ Podporu pro tvrzení o dvou navzájem si protiřečících tradicích obsažených v hebrejské Bibli nacházíme v Nu 23, 5: „I vložil Hospodin Bileámovi do úst slovo a řekl: ‚Vrať se k Balákovi a mluv takto!‘“³⁰ Jasně zde stojí vyjádření, že Hospodin vkládá slovo do úst „דבר בפי“. Výkladem nám slouží Tr. Sanhedrin 105b, o němž pojednává David Frankel, který hovoří o jakémisi „rybářském háčku“ pomocí něhož Hospodin donutil Bileám žehnat, spíše než proklínat.³¹ Neboť jiného vysvětlení není.

2.3. Význam jména

Pro jednoznačné porozumění používáme výkladový slovník Hellerův³² a Gesseniuův³³ společně s konkordancí.

Jméno Bileám בלעם se skládá ze dvou slov; עם lid a בל pán. Gesenius uvádí: „non-populus“, tedy Ne-lid³⁴, jako Heller, podle Hieronyma. Gesenius však dodává, že by se mohlo jednat i o výraz pro cizince. Závěrem Heller předkládá, že význam může být „Hubící lid“.³⁵

²⁷ בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית שנאמר (דברי הימים א ב, נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתוב (שופטים א, טז) ובני קיני חתן משה וגו'

²⁸ ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' את בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזן מיניה

²⁹ Sotah 11a:13

³⁰ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, 2019.

³¹ FRANKEL, David Daniel. *The Deuteronomic portrayal of Balaam*. Vetus testamentum. 1996, 46(1), 30-42. s. 30.

³² HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003.

³³ GESENIUS, Wilhelm, Samuel P. TREGELLES, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures: Numerically Coded to Strong's Exhaustive Concordance, with an English Index of More Than 12,000 Entries*. Baker Pub Group, 1990.

³⁴ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. s. 45.

³⁵ GESENIUS, Wilhelm, Samuel P. TREGELLES, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures: Numerically Coded to Strong's Exhaustive Concordance, with an English Index of More Than 12,000 Entries*. Baker Pub Group, 1990. s. 124.

Otázkou, zdali se je jedná o proroka či věštce, se zabýváme v kapitole „Prorokování v Tanachu“. Na tomto místě jako součást identifikace chceme pouze poukázat na to, jak se tato osoba sama označuje. V Nu 22, 7: “(...) s odměnou pro věštce v rukou.”³⁶ Jedná se však o charakteristiku, kterou autor či redaktor biblického textu vkládá do úst poslům krále Baláka. Současně také v Nu 24, 3 čteme: “(...) Výrok Bieláma, syna Beórova, výrok muže jasnozřivého.”³⁷ Když přihlídneme k hebrejskému znění: „נאם בלעם בנו בער ונאם, הגבר שתם העין“³⁸ přičemž „הגבר שתם העין“ lze přeložit doslova jako: „muž bystrého oka“, načež je uvedeno, že שתם znamená „být bystrý, být jasnozřivý, být bystrozraký“³⁹ Výrok nám poskytuje jasnou sebe prezentaci. Zároveň je to uvození před promluvou tzn., před všemi požehnáními.

2.4. Nu 22, 1–21

Pro přesnější rozbor této části textu uvádíme na tomto místě také celé znění v hebrejském jazyce. Pro lepší orientaci textu přikládáme překlad ekumenický.⁴⁰ V poznámkách pod čarou k jednotlivým veršům uvádíme i svůj vlastní překlad. Text následně rozdělujeme do oddílů, které jsou opatřené krátkým výkladem, jehož účel je v zásadě sledovat pouze věšebné praktiky charakterizované osoby. Teologickým, či historickým údajům se v této části věnovat prozatím nebudeme. Proto jsou některé oddíly na výklad chudší. Liší-li se na některých místech znění masoretského textu od textu LXX, či Samaritánského pentateuchu, odchylku uvádíme vždy, ale vykládáme jen tehdy, má-li nějaké konkrétní konsekvence pro sémantické vyznění studované látky. Je-li znění textu nejasné a hermeneuticky nejednoznačné snažíme se přihlídnout k metodám textové kritiky a k talmudickým výkladům.

2.4.1. Oddíl A

Nu 22, 1–3: Zpráva; představení panovníka.

ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו⁴¹

³⁶ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2019.

³⁷ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2019.

³⁸ *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1997.

³⁹ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Čtvrté. Praha: Kalich, 2006. s. 175.

⁴⁰ Obsah uvedeného překladu viz. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

Hebrejský text viz. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1997.

⁴¹ A vydali se synové Izraele (na cestu). A utábořili se (Oblehli) ve vyprahlých stepích Moábských u brodu řeky Jordánu (naproti) Jericha.

Izraelci táhli dál a utábořili se v Moábských pustinách v Zajordání naproti Jerichu.

וירא בלק בני-צפור את כל-אשר-עשה ישראל לאמרי⁴²

Balák, syn Siporův, viděl všechno, co učinil Izrael Emorejčům.

מואב מפני בני ישראל⁴³ ויגר מואב מפני העם מאד כי רב-הוא ויקץ

Moáb se velmi obával toho lidu, že je ho tak mnoho, Moáb měl z Izraelců hrůzu.

Planiny Moábu nebo též pustiny se nachází jihovýchodně od Jeruzaléma. Základní etymologický impuls nám poskytuje Ex 29, 37: „I porodila prvorozená, syna a nazvala ho Moáb (To je z otce zplozený); ten je praotcem Moábců až podnes.“ Moáb je tedy podle názoru tradentů synem Lota, který je zároveň jeho dědečkem. Což je samo o sobě velmi problematické, jelikož se s tím potýká i svatopisec v knize Numeri, kde jsou Moábci poraženi.

2.4.2. Oddíl B

Nu 22, 4–7: Reakce a královo jednání, aby zvrátil situaci. Vyslání poslů.

ויאמר מואב אל-זקני מדין עתה ילחכו⁴⁴ הקהל⁴⁵ את-כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא⁴⁶

Proto řekl Moáb midjanským starším: „Ted' toto společenství spase všechno kolem nás, jako spásá vůl zeleň na poli.“ Toho času byl Balák, syn Siporův, moábským králem.

וישלח מלאכים אל-בלעם בן-בעור פתורה אשר על הנהר ארץ⁴⁷ בני-עמו⁴⁸ לקרא-לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את-עין הארץ והנה ישב ממלי⁴⁹

Ten vyslal posly k Bileámovi, synu Beórovu, do Petóru, který je nad řekou, do země příslušníků jeho lidu, aby ho takto pozvali: „Hle, z Egypta vyšel lid a pokryl povrch země; usazuje se naproti mně.“

⁴² Viděl Balak syn Syporův, všechno co učinil Izrael Emorejčům.

⁴³ Moab se velmi polekal před tím lidem, neboť ho bylo mnoho a

⁴⁴ Samaritanus: užívá tvar sg: pozře.

⁴⁵ Samaritanus: namísto určitého členu ה užito: הזה tento. Věta by mohla vypadat: עתה ילחך קהל הזה; nyní toto společenství pozře.

⁴⁶ A řekl Moáb Midjanským starším: nyní pozřou, toto společenství, všechno kolem nás jako požírá býk (vůl) zeleň na poli. A Balák syn Syporův byl v oné době moábským králem.

⁴⁷ LXX: ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ γῆς

⁴⁸ V některých manuskriptech se vyskytuje עמון.

⁴⁹ Vyslal posly do Petóru, který je nad řekou, k Bileámovi synu Beórova, (do) země synů jeho lidu, aby ho povolali. Řka: Hle, vyšel lid z Egypta. Hle, přikryl povrch země a (on) sídlí naproti mně.

ועתה לכה־נא ארה־לי את־העם הזה כ־עצום האו ממני אולי אוכל נכה־בו ואגרשנו מן־הארץ כי ידעתי
את אשר־תברך מברך ואשר תאר יואר⁵¹

Pojď nyní prosím a proklej mi tento lid, neboť je zdatnější nežli já. Snad ho pak porazím a vyženu ze země. Víím, že komu ty požehnáš, je požehnán, a koho ty prokleješ, je proklet.

2.4.3. Oddíl C

Nu 22, 7–14: V tomto oddíle nacházíme jasnou strukturu, která dále odpovídá následujícímu oddílu. Strukturu, která je očividně duplicitní názorně uvádíme a následně pro srovnání přehledně uvádíme:

- a) Poslové přicházejí k Bileámovi se zprávou od Baláka.
- b) Bileám promlouvá k poslům a žádá je, aby počkali přes noc.
- c) Bůh přichází k Bileámovi a promlouvají spolu.
- d) Bileám dostává příkaz.
- e) Bileám zjevuje poslům zjevené orákulum.
- f) Odchod k Balákovi.

Takto podaný přehled nás vede k závěru, že by mohlo jednat o předem připravený scénář, jehož předloha má sloužit jako osnova pro uzavírání „smluv“ podobného charakteru. Bohužel však neexistují ekvivalenty podobného jednání z mimo biblických pramenů, abychom mohli jednoznačně tvrdit, že tomu tak je. Avšak explicitní přítomnost požadavku prokletí za úplatu nás v našem tvrzení utvrzuje. Podobný případ existence odrazu vzoru cizích smluv, které uzavírali starověcí Hebrejové s okolními národy nacházíme v Gn 23. Abrahám uzavírá kupní smlouvu s Chetejcem, který mu prodává svůj pozemek na dnešním místě známém jako Hebron.⁵² Tuto událost nás blíže seznamuje příspěvek Gene M. Tuckera⁵³, který popisuje o podobě smluvních frází v kapitole Gn 23 a srovnává je s dostupnými zdroji starověkého světa, přičemž objevuje jisté podobnosti.

Bod „c“ nás dovádí k další podstatné myšlence, neboť nás odkazuje ke způsobu věštění známému jako oneiromantie. O tomto faktu dále pojednáme níže.

Nu 22, 7–14: Příchod poslů k Bileámovi a vzájemné seznámení.

⁵⁰ Samaritanus: גוי a byl zlořečen.

⁵¹ A nyní, prosím pojď, proklej mi tento lid, neboť on je zdatnější (troufalejší, nesčíslný) nežli já. Možná bude přemožen, ochrnutý (potlučený) v něm /bude/ a vyženu ho ze země, neboť víím, že když budeš žehnat, je požehnán a když budeš proklínat je proklet.

⁵² Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, 2019.

⁵³TUCKER, Gene M. *Legal background of Genesis 23*. Journal of Biblical Literature. 1966, 85(1), 77-84.

וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים⁵⁴ ביד יבאו אל־בלעם וידברו אליו רברי בלק⁵⁵
Moábští a Midjánští starší šli s odměnou pro věštce v rukou. Přišli k Bileámovi a vyřídili mu Balákova slova.

ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי־מואב עם־בלעם⁵⁶
Vybídl je: „Tuto noc přenocujte zde; dám vám odpověď, až ke mně promluví Hospodin.“
Moábští velmožové zůstali tedy u Bileáma.

ויבא אלהים אל־בלעם ויאמר מי⁵⁷ האנשים האלה עמך⁵⁸
Bůh přišelk Bileámovi a řekl: „Kdo jsou ti muži u tebe?“

ויאמר בלעם אל־האלהים בלק בן־צפר מלך מואב שלח אלי⁵⁹
Bileám odpověděl Bohu: „Poslal je ke mně moábský král Balák, syn Siporův, se vzkazem:
הנה העם היוצא⁶¹ ממצרים ויכס את־עין הארץ עתה לכה קבה־לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו⁶²
"Hle, z Egypta vyšel lid a pokryl povrch země. Pojd' nyní a zatrat' mi jej, snad ho v boji přemohu a vyženu ho.“

ויאמר אלהים אל־בלעם לא תלך עמהם לא תאר את־העם כי ברוך הוא⁶³
Bůh však Bileámovi poručil: „Nepůjdeš s nimi a neprokleješ ten lid, neboť je požehnaný!“

ויקם בלעם בבקר ויאמר אל־שרי בלק לכו אל־ארצכם⁶⁴ כי מאן יהוה⁶⁵ לתתי להלך עמכם⁶⁶
Ráno Bileám vstal a řekl Balákovým velmožům: „Jděte do své země. Hospodin odmítl pustit mě s vámi.“

ויקומו שרי מואב ויבאו אל־בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו⁶⁷
Moabští velmožové se vydali na cestu, přišli k Balákovi a řekli: „Bileám odmítl s námi jít.“

⁵⁴ Samaritanus: קסמיהם - Můžeme interpretovat jako jejich losy nebo jejich odměnami, ale také s jejich orákuly. Tato interpretace by dávala smysl, pokud si pouze chtěli potvrdit svoje závěry, což není tento případ.

⁵⁵ Šli Moabští starší a starší Midjánští a odměnami pro věštce (losem) ve svých rukou. Přišli k Bileámovi a mluvili k němu slova Balákova.

⁵⁶ A řekl jim přenocujte zde tuto noc a posoudím vás. Slovo, které ke mě bude promlouvat Hospodin (vám odpovím). Posadili se knížata Moábská s Bileámem.

⁵⁷ Samaritanus: מה נהי לי מי לא ידע, proč by mohlo být tázací zájmeno מי takto zaměněno. Možná bychom se mohli odkázat na scribto continua a tvrdit, že písař se dopustil chyby, neboť následuje האנשים.

⁵⁸ Přišel Bůh k Bileámovi a řekl: „Kdo jsou s tebou tito mužové?“

⁵⁹ LXX: λέγων.

⁶⁰ A řekl (odpověděl mu) Bileám Bohu: „Balák syn Syporův, Moábský král poslal (je) ke mně.

⁶¹ Samaritanus: עם יצא lid vyšel, mnohem logičtější, protože lid je již podstatnou dobu na cestě.

⁶² Hle, ten lid, který vyšel z Egypta a nyní pokryje povrch země. Pojd', zatrat' mi jej. Možná bude přemožen a zapudím ho.

⁶³ Řekl Bůh Bileámovi: „Nepůjdeš s nimi. Neprokleješ ten lid, neboť je požehnaný.“

⁶⁴ LXX: τὸν κύριον ὑμῶν patrně ve významu „k vašemu pánovi“.

⁶⁵ LXX: ὁ θεός.

⁶⁶ Vstal Bileám ráno a řekl knížatům Balákovým: „Běžte do své země, neboť Hospodin nesouhlasil, abych šel s vámi.

⁶⁷ Povstali knížata Moábu a vyšli k Balákovi. Řekli: „Bileám odmítl jít s námi.“

2.4.4. Oddíl D

Nu 22, 15–21: Struktura popisovaná v podkapitole nazvané „oddíl c“ je ve zkratce stejná jako ta, která se zde objevuje s tím rozdílem, že Bůh Bileámovi nezakazuje jít s posly krále Baláka, nýbrž naopak povoluje, a to za určitých předpokladů, že jej bude poslouchat přesně podle příkazů. I v této části se nám objevuje určitý druh komunikace s Bohem. Není však zjevné, zda Bileám komunikuje s Bohem ve snu a výjev následně vykládá, či se jedná o určitý extatický rituál, jehož konotace nejsou blíže popsány. Jistým prvkem rituálu však je, že se děje přes noc. Na tento prvek se musíme zaměřit, neboť pokud se jedná o oneiromantiku, má své speciální místo mezi další takové postavy zaznamenané v Tanachu a tudíž by tato tradice mohla navazovat na tuto linii, pokud bychom vnímali Bileáma v kontextu Hospodinových vyznavačů.

2.5. Nu 22, 15–41

ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה

Balák tedy poslal znovu velmože, ve větším počtu a váženější než předchozí.

ויבאו אל-בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן-צפור אל-נא תמנע מהלך אלי⁶⁸

Přišli k Bileámovi a řekli mu: „Toto praví Balák, syn Siporův: Nijak se nerozpakuj ke mně přijít.

כי-כבד אכבדך מאד וכל אשר-תאמר אלי אעשה ולכה-נא קבה-לי את העם הזה

Převelice tě poctím a učiním vše, co mi řekneš. Jen pojd' a zatrat' mi ten lid!“

ויען בלעם ויאמר אל-עבדי בלק אם-יתן-לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את-פי יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה

Bileám však Balákovým služebníkům odpověděl: „I kdyby mi Balák dal dům plný stříbra a zlata, nemohl byl přestoupit rozkaz Hospodina, svého Boha, a učinit cokoliv, ať malého nebo velkého.

ועתה שבו נא בזה גם-אתם הלילה ואדעה מה-יסף יהוה דבר עמי

Přesto prosím zůstaňte zde i této noci, ať zvlím, co bude Hospodin dále se mnou mluvit.“

ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם-לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את-הדבר אשר-אדבר אליך אתו תעשה

⁶⁸ Vyšli k Bileámovi a řekli: „Jemu tak praví Balák, syn Siporův: Nestyd' se, jdi ke mně.

V noci přišel Bůh k Bileámovi a řekl mu: „Když ti muži tě přišli pozvat, jdi s nimi. Ale budeš dělat jenom to, co ti poručím.“

ויקם בלעם בבקר ויחבש את-אתנו וילך עם-שרי מואב

Bileám tedy ráno vstal, osedlal svou oslici a šel s moábskými velmoži.

2.5.1. Oneiromantie v Nu 22, 7–21

Oneiromantie je zvláštní druh inspirované mantiky, která se zakládá na přímé komunikaci s numinózní realitou, „tzn. s bohem či bohy, s nižšími božskými bytostmi, mrtvými nebo démony.“⁶⁹ Samotný výraz je původem řeckého slova, „**oneiros**“, který v překladu znamená sen.⁷⁰ Toto zjevení prochází dále buď k zjevení „lidu“ či exegezi, jejímž výplodem je věštba, či-li induktivní mantika, což v tomto případě není naše situace.

S praktikou divinace pomocí snů se setkává napříč všemi starověkými kulturami, u Řeků, Chetitů, Egyptanů, ale i u Mezopotámců. Nejzajímavější je však praktika Mezopotámců, kteří pro potvrzení „pravosti snu“ museli mít nejméně dva zdroje, které by určily pravdivost výkladu.⁷¹ Snad se tímto řídil, jako v mnozí jiní proroci a věštcí tohoto území, i Bileám. Stopu této praktiky nacházíme právě v procesu, který je popsán ve dvacáté druhé kapitole knihy Numeri. Bileám se dotazuje Boha dvakrát, avšak pokaždé s jiným výsledkem. Zde bychom mohli najít odpověď na otázku, proč v následujícím verši je Bůh pobouřen Nu 22, 22: „i vzplanul Bůh hněvem“.⁷² Možné vysvětlení je nasnadě, neboť nedodržel jistou posloupnost. Nepotvrdil si své závěry, druhým viděním s podobným výsledkem. Nemáme bohužel oč svou argumentaci opřít.⁷³

Nejznámějším oneiromantikem v Tanachu je Josef, který je v textech knihy Genesis popisován jako, ten, který umí číst sny. V Josefových narativech přicházejí sny vždy „po dvou“, aby byla prokázána jejich pravdivost a vážnost.⁷⁴ Stejně je tomu i u Bileáma, jak jsme již demonstrovali. Zásadní nedostatek však spatřujeme v tom, že kontext potvrzení vážnosti snů je u Josefa zcela jiný než u Bileáma, kde se zdá, že se spíše jedná o produkt

⁶⁹VÍTEK, Tomáš, Jiří STARÝ a Dalibor ANTALÍK. *Věštění a prorokování v archaických kulturách*. V Praze: Herrmann, 2006. Svět archaických kultur (Herrmann & synové). s. 9.

⁷⁰ DAVIS, David. *Divination in the Bible*. *Jewish Bible Quarterly* 2002, 30(2), 121-126.s. 123.

⁷¹ GNUSE, Robert. *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East* ed. by Esther J. Hamori and Jonathan Stökl (review). 2019, 81(2), 349-351.

⁷² *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

⁷³ O tomto druhu divinace dále hovoří např.: HEIJNE, Camilla von. *The dreams in the Joseph narrative and their impact in biblical literature. "I Lifted My Eyes and Saw"*. 2014, 30-46.; HILBERT, Benjamin D.H. *Joseph's dreams, part one: from Abimelech to Saul*. *Journal for the Study of the Old Testament*. 2011, 35(3), 259-283. a jiní.

⁷⁴ DAVIS, David. *Divination in the Bible*. *Jewish Bible Quarterly*. 2002, 30(2), 121-126 s. 123.

náhody. Původ Josefa a blízká příbuznost obou okruhů může nasvědčovat, že tato praktika „potvrzení snů“ druhým byla v této oblasti rozšířena. Nesporným nedostatkem této teze je skutečnost, že tyto dvě osoby dělí několik staletí.

2.5.2. Nu 22, 22–41

Tuto část Bileámovi knihy bychom mohli označit za bajku. Již výše jsme lehce zmínili některá fakta o této pasáži. Nespátřuji ji jako důležitou a pro můj rozbor podstatnou, zopakuji jen, že se jedná o text, který je pravděpodobně produktem jiné tradice než verše výše. Tato literární látka je natolik rozdílná od ostatních, že je to zřejmé již při samotném hrubém čtení. Verše jsou totiž součástí tradice Dt, která kritizuje proroka jako nectnostného i jinými způsoby jej ostrakizuje. Vystupuje zde oslice, která jako jedno ze dvou zvířat v Tanachu je obdařena darem řeči. Zvláštní na celém příběhu je prostý doklad, že osel si s postavou proroka v podstatě vyměnili role. Osel se stal vidoucím, spatřující posla božího, nikoliv prorok. Tím se autor této bajky a epizodické části snaží proroka ponížit, když říká, že osel vidí víc než ten, který se prohlašuje za vidoucího.⁷⁵

2.6. Numeri 23 a 24

Na otázku, kým je biblický Bileám nám pomůže odpovědět i tato část Knihy. Střetáváme se zde s jiným druhem divinace než v kapitole dvacáté druhé. Prioritní otázkou je, o jaký způsob konkrétně jde a jak se projevuje v Bileámových výrocích.

2.6.1. Struktura 23 kapitoly

Pro správnou exegezi je podstatné, krom poznatku ze současné literární kritiky, také demonstrovat strukturu textu, neboť i tou se nám autor vědomě, či nevědomě snaží něco sdělit. Kontext této zprávy se pokusíme dále analyzovat v rozboru struktury textu, který následuje. Samotná požehnání nebudou v této části předmětem rozboru.

a) příprava

1. příkaz vybudování oltáře
2. obětování na oltáři

⁷⁵ Více se dočtete v příspěvku: MOYER, Clinton J. *Who is the prophet, and who the ass?: Role-reversing interludes and the unity of the Balaam narrative (Numbers 22-24)*. *Journal for the Study of the Old Testament*. 2012, 37(2), 167-183.

3. příprava k rituálu - Bileám odchází
 4. setkání s Bohem - vylíčení prosby
 5. Hospodin vkládá slovo
 6. Bileám se vrací a pronáší průpověď
- b) požehnání
- c) reakce
1. Balákovo zděšení
 2. Balák navrhuje jiné místo a odvádí Bileáma

Výše popsaná struktura je obsažena ve dvacáté třetí kapitole ještě jednou. Celkem dvakrát pronáší Bileám slova, která mu Hospodin vložil do úst. Nepromlouvá tedy on, ale sám Hospodin. Ten, který žehná není Bileám, ale Hospodin sám, což Balák milně interpretoval, i přesto, že mu to Bileám neustále opakuje, Nu 23, 11: „(...) ,Což nemusím dbát toho, abych mluvil, co mi vkládá do úst Hospodin?“⁷⁶

Zaměříme se nyní blíže na první úsek kapitoly, který je pro nás v tuto chvíli podstatnější. Samotným požehnáním se budeme věnovat později. Základní předpoklad naší práce v tuto chvíli stále zůstává popis figurující osoby, a to její profil jako proroka.

V Nu 23, 1: „Bileám řekl Balákovi: ‚Vybuduj zde sedm oltářů a přiveď mi sem sedm býků a sedm beranů.‘“⁷⁷ Tato skutečnost by nás mohla vést k jedné z divinačních praktik induktivní mantiky prováděné napříč spektrem kultů uvnitř keneanských i mezopotámských náboženství. Jedním z možných zdrojů pro popsání náboženských a divinačních praktik keneanského panteonu by nám mohli posloužit záznamy z městského státu Ebla. I přes obrovské množství dochovaných textů máme k dispozici jen velmi málo pramenů literární povahy dokládající různé kultické praktiky uvnitř eblajského panteonu. Pouze dvacet procent tabulek, popisuje podobu panteonu, a to ještě z tzv. encyklopedické literatury, ve které je mimo jiné obsažen sumersko-eblajské slovníky či glosáře. Dalibor Antalík se ke knihovně vyjadřuje následovně: „Žádné soupisy teonym, které se tehdy šířily v sumerské i pozdější semitské Mezopotámii, nemáme v Eble k dispozici.“⁷⁸ A dále uvádí k nálezům z blízké Tell Mardi, městského státu s podobnou

⁷⁶ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

⁷⁷ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009. V hebrejštině čteme: ויאמר בלעם אל-בלק בנה-לי בזה in *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 1997.

⁷⁸ ANTALÍK, Dalibor. *Starokenaanský panteon podle dokumentů z Ebly. Religio: revue pro religionistiku*. 1998, 6(1), s. 30.

kulturou jako Ebla, že díky přiřazování eblajských ekvivalentů k sumerským výrazům známe i jméno boha v čele eblajského panteonu, k čemuž se později vrátíme.⁷⁹

Zaměříme se nyní na hebrejské znění zmíněného verše Nu 23, 1, které následně rozebereme. Nevyřešíme tím sice všechny otázky, které vyvstávají, pokud toužíme po historicitě daného tématu, avšak slova a jejich význam nám mohou prozradit něco o teologickém záměru, se kterým autor slova textu psal.⁸⁰

Nyní si rozebereme text.⁸¹ Slovo **מזבח** můžeme přeložit doslovně českým ekvivalentem „oltář, obětiště“.⁸² Tvar slova nám napovídá, že se jedná o aktivní participium Pielu, čili intenzivum od kořene **זבח** jehož významem je „obětovat (kusy z bravu a skotu) přinést oběť, obětní hod, žertva“⁸³ V tomto kontextu se tak jeví záhodný příkaz, který dává Bileám Balákovi **בנה-לי**, tedy „postav mi“. Neboť nám nic neříká o tom, co se bude dít dále, jakým způsobem obětovat a co se dále s obětí stane. Může nám však posloužit jistý ekvivalent, a to z Tanachu, který nám bude předlohou k vysvětlení, o jaký druh rituálu se jedná. V Levitiku, hebrejsky **ויקרא**, ve třetí knize Mojžíšově se dočítáme „téměř výlučně o zákon(ech) a předpis(ech), které se převážně týkají kultických otázek.“⁸⁴ Jinými slovy zde čteme instrukce o způsobu obětování. Pokusme se, jen zkusmo, zhodnotit způsob obětování, který je v knize popsán a následně jej srovnat s analyzovaným rituálem ve zmíněné pasáži.

Pokud se pohybujeme v prostředí kultu Hospodinově a odmítáme možnost existence jiných možných bohů a duchů uvnitř izraelského náboženství,⁸⁵ jimž byl přiřčen jistý kultický statut, musíme se oeps domnívat, že Hospodin, bůh Izraele je zároveň hlavou panteonu. Tento panteon buď nikdy neexistoval anebo byla jeho existence v rámci monoteistické reformy potlačena.⁸⁶ Musíme mít současně na paměti, že i Bileám v rámci

⁷⁹ Tamtéž, s. 30.

⁸⁰ Avšak vše je to jen domněnka, neboť můžeme jen hádat, který výraz (slovo) měl jaký důraz, či kontext podtext pro obyvatele a společnost doby sepsání textu.

⁸¹ Text verše v plném hebrejském znění **ויאמר בלעם אל-בלק בנה-לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שיבעה פרים ושבעה אילים** viz. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

⁸² PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Čtvrté. Praha: Kalich, 2006. s. 44.

⁸³ Tamtéž, s. 44.

⁸⁴ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. s. 190.

⁸⁵ V toto historické etapě ještě nemůžeme hovořit o judaismu, proto používáme spojení izraelské náboženství. Judaismus se konstituuje až v podstatě po babylonském exilu a plné podoby nabývá až druhém století př. n. l.

⁸⁶ Avšak na druhou stranu musíme zmínit existenci jiných náboženských center, které byli oficiální či nikoliv. V takových centrech, a to i v diaspoře se dostáváme do kontextu s kultickými praktikami. mnohdy zcela rozličnými od praktik oficiálního proudu (jeruzalémského), které byli prosazovány a dnes v podstatě schvalovány jako jediné platné ba dokonce jediné existující. O takových to se můžeme dočíst i v monografii

provádění rituálu musel exkluzivitu boha Hospodina zohlednit. Navíc sám jako jeho vyznavač, jak o sobě tvrdí, musel jistým způsobem znát praktiku popisovanou v Lv 1–7 ve „sbírce obětních předpisů“.⁸⁷

2.6.2. Požehnání

V této další z nemnoha podkapitol bychom rádi nejprve definovali samotný pojem „požehnání“, který dále budeme prozkoumávat v kontextu narativu „Knihy Bileámovy“. Následně jednotlivá požehnání rozebereme a pokusíme se jim porozumět skrze předem určenou optiku. Hlavním záměrem tohoto exkurzu stále zůstává charakterizovat osobu Bileáma, a proto je i tato podkapitola nástrojem, nikoliv však cílem.

Základní charakteristikou požehnání, či-li brachy v plurálu brachot, v rabínském judaismu, předkládá pouze významu „modlitby či žehnání, recitované při různých příležitostech.“⁸⁸ V širším biblickém kontextu se však jedná o jakékoli žehnání či dobrořečení a to pro jednotlivce či celý národ. Tanach nám poskytuje široké spektrum svědectví, a tak nalézáme mnoho příkladů dobrořečení.

Uvnitř „Knihy Bileámovy“ nacházíme celkem čtyři požehnání, které Bileám pronáší směrem k zástupům Izraele. První dvě se nachází v kapitole Nu 23 a druhá dvě v kapitole Nu 24. Na první pohled se požehnání v těchto dvou kapitolách od sebe liší. Zcela zásadní pro náš rozbor je rozdělení jednotlivých požehnání dle uvozujících přímých řečí.

Bileámovo požehnání je v kontextu Tanachu specifické. Dokladem pro toto tvrzení může sloužit fakt, že se právě tato slova uchovala až k dnešním dnům. Dalším argumentem je skutečnost, že tradice chápe proroka Bileáma jako pohanského proroka, tedy negativně, ale i přesto se jeho osoby týkají čtyři kapitoly.

2.6.3. Struktura požehnání Nu 23, 7–10

Před promluvou pronáší Bileám průpověď, kterou uvozuje celý proslov, která je však v rozporu se sdílenými informacemi o několik málo veršů výše.

Angelika Berlejung, *„Náboženské dějiny starověkého Izraele“* kde mimo jiné popisuje chrám v En-gedí či v Ekrónu. Zajímavým úkazem, na který poukazuje je také existence chrámu na ostrově Elefantina, kde dle archeologických dokladů tamní společenství uctívalo mimo boha JHWH i bohyni Aštar, která byla nejspíš jeho družkou. To nás vede k hypotéze, že existence jistého paleohebrejského panteonu v rámci pansemitských základů je možná. Viz. BERLEJUNG, Angelika. *Náboženské dějiny starověkého Izraele*. Praha: Vyšehrad, 2017.

⁸⁷ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. s. 190.

⁸⁸ NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Přeložil Dušan ZBAVITEL, přeložil Markéta ZBAVITELOVÁ. Praha: Sefer, 1992. Judaika. s. 150.

וישא משלו ויאמר מן־אדם ינחני בלק מלך־מואב מהררי־קדם לכה ארה־לי יעקב ולכה זענה ישראל
I pronesl svou průpověď: „Z Aramu přivedl mě Balák, z východních hor moábský král:
Pojď mi proklít Jákoba, pojď zaklínat Izraele!“

מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה :

Jak mám zatratit, když Bůh nezatrácuje? Jak mám zaklínat, když Hospodin nezaklíná?

כי־מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן־עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב :

Vidím ho z temene skal, z pahorků na něj hledím: Je to lid, který přebývá odděleně,
nepočítá se mezi pronárody

מי מנה עפר יעקב ומספר את־רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו :

Kdo sečte prach Jákobův, kdo spočítá byt' jen čtvrtinu Izraele? Kéž umřu smrtí lidí
přímých, kéž je můj konec jako jeho!“⁸⁹

2.6.4. Struktura požehnání Nu 23, 18–24

וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר :

I pronesl svou průpověď: „Nuže, slyš, Baláku! Pozorně mi naslouchej, Siporův synu!

לא איש אל ויכזב ובן־אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ילא יקימנה :

Bůh není člověk, aby lhal, ani lidský syn, aby litoval. Zdali řekne, a neučiní, promluví, a
nedodrží?

הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה :

Hle, dostal jsem úkol žehnat. On dal požehnání a já to nezvrátím.

לא־הבית און ביעקב ולא־ראה עמל בישראל יהוה אלהיו עמו ותרועת מלך בו :

Nehledí na kouzla proti Jákobovi, nedbá těch, kdo přejí bídu Izraeli. Hospodin, jeho

Bůh je s ním, hlaholí to v něm královským holdem.

אל מוציאם ממצרים כתועפת תאם לו :

Bůh, který jej vyvedl z Egypta, je mu jako rohy jednorožců.

כי לא־נחש ביעקב ולא־קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה־פעל אל :

Proti Jákobovi není zaklínadla, proti Izraeli není věštby. Od tohoto času bude hlásáno o
Jákobovi, zvěstováno o Izraeli, co mu Bůh prokázal.

הן־עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עדי־אכל טרף ודם־חללים ישתה :

Jaký to lid! Povstává jako lvice, zvedá se jako lev. Neuhne, dokud nezhltné úlovek, dokud
nevypije krev skolených!“⁹⁰

⁸⁹ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, 2009.

⁹⁰ Tamtéž.

Z kontextu, který jsme si zde ukázali vychází otázka, zda je vůbec platné hovořit o těchto uvedených oddílech jako o požehnání. Nemohli bychom o nich hovořit spíše jako o orákulu?

2.6.5. Struktura požehnání v Nu 24, 3–9

V této části následuje rozbor požehnání. Působivý je verš Nu 24, 8, jehož proklamace je součástí vyznání víry, a to na mnoha věroučných místech v Tanachu např. i v Dekalogu Ex 22, 2: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; Já jsem tě vyvedl z egyptské země z domu otroctví.“⁹¹ Proklamace tohoto verše z úst proroka Bileáma nám dokazuje buď jeho skutečnou příslušnost ke kultu boha Hospodina anebo právě již prosazovanou hypotézu, že se jedná o uměle vytvořený text pozdějšími redaktory, možná až poexilními. S určitostí však nelze říci jakým pramenem by tato část mohla být, zda **E**, či **J**. Můžeme se pouze domnívat, že se jedná o **J**, který je považován za autentický pro výše zmíněnou proklamaci o egyptském vyhnanství. Struktura požehnání je následující:

- a) přiznání autorství
- b) způsob získávání mantik. Pravděpodobně se může jednat i o odkaz na určitou prorockou školu.
- c) chvalořečení; óda
- d) proklamace zaslíbení
- e) samotné žehnání

וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הנבר שתם העין :

„(...) a on pronesl svou průpověď: ‚Výrok Bileáma, syna Beórova, výrok muže jasnozřivého,

נאם שמע אמרי־אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים :

výrok toho, jenž slyší řeč Boží, jenž mívá vidění od Všemohoucího; když upadá do vytržení, má odkryté oči.

מה־טבו אחליך יעקב משכנת־ך ישראל :

Jak skvělé jsou tvé strany, Jákože, tvé příbytky, Izraeli!

כנחלים נטיו כגנת עלי נהר כאהלים נטה יהוה כארזים עלי־מים :

Rozprostírají se jako úvaly, jako zahrady nad řekou, jako vonné stromoví vysázené Hospodinem, jako cedry při vodách.

יזל־מים מדליו וזרעו במים רבים וירם מאגג מלכו ותנשא מלכתו :

⁹¹ Tamtéž.

Z jeho věder se řinou vody, jeho símě je hojně zavlažováno, jeho král bude vyvýšen nad Agaga, jeho království bude povzneseno.

אל מוציאו ממצרים כתועפת ראם לו יאכל גוים צריו ועצמתיים יגרם וחציו ימחץ :
Bůh, který ho vyvedl z Egypta, je mu jako rohy jednorožců. Zhltně pronárody, své protivníky, rozhrýže jim kosti, protkne je svými šípy.

כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך וארריך ארוך:
Stočil se a lekl jako lev, jako lvice. Donutí ho někdo žehnat, buď požehnán, kdo tě bude proklínat, buď proklet.⁹²

2.6.6. Struktura požehnání v Nu 24, 15–25

Struktura požehnání je následující:

- a) přiznání autorství
- b) opět způsob získání mantiky
- c) samotné orákulum

Vidíme, že obě požehnání jsou svou strukturou podobná. Body „a“ i „b“ jsou totožné a po nich následuje obsahové sdělení.

וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:
„I pronesl svou průpověď“: „Výrok Bileáma, syna Beórova, výrok muže jasnozřivého.

נאם שמע אמרי־אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:
Výrok toho, jenž slyší řeč Boží, jenž má poznání od Nejvyššího, jenž mívá vidění od Všemocného, když upadá do vytržení, má odkryté oči.

אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל־
בני־שת:

Vidím jej, ne však přítomného, hledím na něj, ne však zblízka. Vyjde hvězda z Jákoba, povstane železo z Izraele. Protkne spánky Moába, téměř všech Šétovců.

והוא אדום ירשה והיה ירשה שער איביו וישראל עשה חיל:
Bude podroben i Edóm, podroben bude Seír, Jákobovi nepřátelé. Izrael si povede zdatně.
וירד מיעקב והאביד שריד מעיר:

Panovat bude ten, jenž vzejde z Jákoba, a zahubí toho, kdo vyvázne z města.⁹

וירא את־עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד:
Když uviděl Amáleka, pronesl svou průpověď: „Amáleek je prvotina pronárodů, ale skončí v záhubě.“

⁹² Tamtéž.

וירא את־הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך:

Když viděl Kénijce, pronesl svou průpověď: ‚Tvé sídlo je mohutné, tvé hnízdo leží na skalisku,

כי אמי־היה לבער קין עד־מה אשור תשבך:

stejně však přijde vniveč, Kajine, jen co tě Ašúr odvede do zajetí!‘

וישא משלו ויאמר אוי מי יהיה משמו אל:

Pak pronesl svou průpověď: ‚Běda! Kdo zůstane naživu, až to Bůh vykoná?

וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר וגם הוא עדי אבד:

Lodstvo od kitejských břehů pokoří Ašúra, pokoří Ebera. Ale v záhubě skončí i ono.“⁹³

2.7. Prorokování v Tanachu a role proroka a jeho proroctví

Účel této části textu je pokusit se přiblížit role proroků a jejich samotných proroctví a prorokování v Tanachu a tím ozřejmit roli Bileáмова proroctví v kontextu většího písemného celku, tedy Tanachu, zároveň pomocí tohoto prostředku dojít cíle, což je hrubé zasazení do historického kontextu. Dále pak si klademe za cíl odpovědět na otázku, která byla naznačena výše pomocí právě zmíněného účelu textu, a to zda je Bileám z knihy Numeri věstec nebo prorok. Práce ani autor si však nezadáva hlubšího a obsáhlejšího průzkumu fenoménu proroctví v Tanachu⁹⁴ a ve starověkém Izraeli, nýbrž a pouze letný průzkum pro účely tématu práce.

Fenomén prorokování ve Starém zákoně je široký pojem obsahující mnoho různých druhů divinačních mantik.⁹⁵ Prorokování, profétie, je však pojem řeckého původu. Samotný výraz „*profétes*“ je ve staré řečtině doložen od 5.století. Utvořen je z kořene *fé* „říkat“ a předložky *pro* „před“. Původně toto spojení vyjadřovalo otevřeně vyhlásit, veřejně obeznámit, zvěstovat, takže vlastní význam *profétes* je „oznamovatel, mluvčí“, nikoliv „ten kdo předpovídá“⁹⁶ Vyvozujeme tedy, „že prorok je zprostředkující osoba, která sděluje poselství božstva.“⁹⁷ Tato velmi obecná definice však nemůže být úplně naroubovaná na specifikum starozákonních proroků, neboť již nyní existují

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tomuto tématu a jednotlivým otázkám se věnují mnohé monografie a práce.

⁹⁵ O tomto tématu viz níže.

⁹⁶ HOBLÍK, Jiří. *Proroci, jejich slova a jejich svět*. Praha: Vyšehrad, 2009. Světová náboženství. s. 33.

⁹⁷ KLÍMA, Lukáš. *Prorocké specifikum?* Křesťanská revue: Dvuměsíčník pro odpovědný dialog. Praha: Oikumene, 2016, 83(1), 10 - 13.

doklady o prorocích v pravém slova smyslu naší definice, kteří se též objevovali v oblasti Levanty a starověké Mezopotámie.⁹⁸

Samotné označení proroka se v Tanachu objevujeme především pod výrazem נביא, avšak můžeme spatřovat i jistý vývoj tohoto výrazu, který nám předesílá i Gesenius ve svém slovníku „*Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament*.“⁹⁹ Vývoj nemůžeme studovat chronologicky, neboť nám dochované texty Tanachu jsou především ahistorické. Nelze tedy počítat s tím, že čas sepsání události (s tím se nesou dobové představy, návyky i myšlenky), odpovídá době, o které text vypovídá. Co však můžeme sledovat důkladně je proměna sémantická a funkčnost úřadu proroka.

Základní představa proroka ze starověkého blízkého východu předpokládá, že prorok je zároveň i knězem Ex 7,1 „Hospodin řekl Mojžíšovi: ‚Pohleď, ustanovil jsem tě, abys byl pro faraona Bohem, a Aron, tvůj bratr, bude tvým prorokem.‘“¹⁰⁰ Vidíme zde posléze ustanoveného člověka knězem, jak čteme ve stejné knize později. Prorok je zároveň kněz, neboť jak čteme „jedním z úkolů kněží bylo také udělit obětníkovi přicházejícímu s nějakým problémem věštbu.“¹⁰¹ V 1S 1,3 čteme: „Ten muž putoval rok co rok ze svého města, aby se klaněl Hospodinu zástupů a obětoval mu v Šílu.“ Dále pak 1S 1,17 „Elí odpověděl: ‚Jdi v pokoji. Bůh Izraele ti dá, zač jsi ho tak naléhavě prosila.‘“ Naznačujeme zde, že v mnohých obdobích Tanachu se role kněze a proroka stírala, či navzájem doplňovala. Což nás vede k dalšímu postavení, a to je dvorský prorok, který prorokuje pro svého klienta krále, či pro členy královské rodiny. O zastoupení těchto proroků, kteří jsou „najímání“ známe například z příběhů o králi Davidovi.

Zajímavou kapitolou studia starozákonních proroků může být i otázka praxe mystiky v každodenním životě jednotlivců. O této myšlence hovoří ve své knize „*Meditace a Bible*“ Aryeh Kaplan, který tvrdí, že meditační, či kontemplační praxe, nám známá především z východních náboženství, byla i součástí praxe proroků, kteří se díky různým

⁹⁸ O tomto povědomí nás blíže informuje: BODA, Mark J. a J. G. MCCONVILLE, ed. *Dictionary of the Old Testament: Prophets*. Downers Grove, Illinois: IVP Academic, c2012. A to pod heslem „Ancient near eastern prophecy“ s. 16.

⁹⁹ GESENIUS, Wilhelm, Samuel P. TREGELLES, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures*, 1990.

¹⁰⁰ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. ויאמר יהוה אל-משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך

¹⁰¹ SLÁMA, Petr. *Co je prorocství?* Křesťanská revue: Dvuměsíčník pro odpovědný dialog. Praha: Oikumene, 2016, 83(1), 20 - 23.

technikám meditace dokázali více a lépe soustředit, prorokovat a pronášet různá orákula.¹⁰²

Propojení těchto rolí dává krátký souhrn obecného předovýchodního proroka ničím se neslyšícím od proroků izraelských, či, chcete-li, Hospodinových. Základní precedent pro rozpoznání proroků boha Starého zákona od proroků jiných bohů pohanských, se váže na kritiku establishmentu a vládnoucí vrstvy třídy i krále, a to i přes častá neporozumění a pronásledování ze strany těchto subjektů.

To nás přivádí k myšlence, že v raných dobách úřadu izraelských proroků nebyla stanovena přímá hranice mezi věštcem, který pomoci specifických divinačních technik pořizuje orákula a prorokem zvěstujícím boží vůli. Tyto funkce byly součástí téhož. Proto je na místě označovat Bileáma v knize Numeri jako proroka, neboť odpovídá námi definovaným kategoriím. Zároveň však, s přihlédnutím k otázce příslušnosti kultu, nemůžeme zastávat jasné stanovisko, protože odpovědí na tuto otázku bychom se museli zabývat šířeji, než je tato práce schopna pojmut. Přičemž zásadně, vzhledem k jeho podřízenému postavení ve zmíněných pasážích, nemůžeme tvrdit, že se jedná o proroka boha Hospodina. Shodneme se v tuto chvíli však na obecně přijímané tezi, že Bileám je prorokem, který provádí věštebné praktiky v kontextu požehnání v knize Nu 22–24, ale jeho dotazování se na vůli božstva a následné zvěstování přijímaného, ačkoliv je výsledek v rozporu se zadáním klienta, v našem případě krále Baláka, je o ypsy charakteristický pro proroky izraelské. Jeho následné podřízení se vůli krále při obětování naopak dosvědčuje jeho podřízenost.

Na jedné straně zde máme věštce, který hovoří s bohy skrze sny a za druhé muže jasnozřivého, jak se sám označuje. Bohužel však v tomto textu další vysvětlení, či přímý popis jeho funkce nenalzáme. Pouze se nám v Nu 24, 15 opakuje: „(...) ,Výrok Bileáma, syna Beórova, výrok muže jasnozřivého.“¹⁰³

Zásadní roli, jak pochopit tuto různou charakteristiku postavy Bileáma, bychom mohli nalézt v naznačených praktikách jeho věštění, přičemž se dozvídáme, že neužívá jen jedné metody. Rozhřešení tohoto dvojího popisu postavy, bychom mohli najít v nenápadné leč podstatné vsuvce, která jakoby nepatří do celého narativu, ačkoliv kontextem nesporně ano. Jde totiž o to, že Nu 22, 21–41, tedy pasáž, kdy je Bileám

¹⁰² KAPLAN, Aryeh. *Meditace a Bible: Tradice; Proroci; Verbální archeologie*. Praha: Malvern, 2018. Aurélie.

¹⁰³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

vystřídán jako prorok oslicí a putuje za Moábským králem Balákem, je jiným literárním žánrem než zbytek textu. K této domněnce přispívá v zásadě i prazvláštní způsob jakým si Hospodin během čtyř veršů protiřečí. V Nu 22, 21–41 přichází Bůh za Bileámem a říká mu, aby šel s nimi, ovšem za podmínky, že učiní vše, co mu přikáže. Druhý den ráno Bileám vstane, jak popisuje dále text, osedlá oslici a vydává se na cestu. Bezprostředně poté je popsána nekompromisní reakce. „I vzplanul Bůh hněvem, že jede (...)“¹⁰⁴ Tento konstrukt nám pak zamezuje vidět dvě jasné optiky hledící na Bileáma. Bajka odděluje od sebe dvě představy o postavě Bileáma, které v tuto chvíli budeme dále rozebírat a kterou nám autor biblického textu předkládá. Naším úkolem je nyní popsat a zkomparovat obě představy Bileáma s mimobiblickými zdroji a následně zhodnotit, který biblický obraz autora knihy Numeri je blíže k reálné historické postavě.

¹⁰⁴ Tamtéž.

3. Nápis v Tell Deir 'Allá

V této části práce se věnujeme zásadnímu objevu na poli biblické archeologie, a to objevu v oblasti nám obecně známá jako Tell Deir 'Allá. Zde byl nalezen nápis na stěně domu či chrámu, jehož obsahem je výrok patrně patřící nám známému prorokovi Bileámovi. Hlavním cílem této části práce je popsat samotný objev a zasadit jej do historického kontinua. Práce si dále klade za cíl nalezený text popsat hermeneutickými metodami, které jsme si již definovali, a: určit o jaký žánr se jedná; potvrdit či vyvrátit hypotézu, že osoba, na nápisech v Tell Deir 'Allá je tatáž Bileám popisovaný především v knize Numeri; definovat divinační praktiky a poměřit je s praxí v Nu 22–24; učinit částečný vhled do religiozity proroka. Primárně se budeme zabývat zmíněným textem, ale v úvodu se budeme věnovat převážně popisu místa a jeho souvislosti s biblickými prameny.

Holandská archeologická expedice našla na jaře roku 1967¹⁰⁵ v Jordánské lokalitě Deir 'Allá, poblíž řeky Zerqa (biblický Jabok), která byla hranicí Amónského království, aramejský nápis s prorockým orákulem. Výprava byla vedena archeologem H. J. Frankenem.¹⁰⁶ Text je pro naši práci nadmíru důležitý, jelikož se své podstatě jedná o jediný mimobiblický pramen, který potvrzuje existenci starozákonního proroka Bileáma syna Beórova nám známého z „Knihy Bileámovy“ v Nu 22–24. William W. Hallo ve své knize popisuje nalezené texty následovně: „Nápisy hovoří o jevech podobných těm, které jsou spojeny s biblickým Bileámem; božskými vizitacemi a vizemi, znameními a napomenutími, ničením a smrtí. Vše v jazyce, který se příliš neliší od biblické hebrejštiny.“¹⁰⁷ Celý nápis vyvolává spíše více otázek, než odpovědí, a právě proto je natolik poutavý. Mimo jiné nápisy dle Halla také „odkazují na božskou radu nepřátelských bohů a na boha Ela a jeho kruh přátelských bohů“¹⁰⁸. Můžeme tak chápat biblického Bileáma jako vyznavače kultu boha Ela. Výraz **el** je totiž v biblických pramenech používán pro obecné označení boha, ale postupem času i boha s velkým „B“, tedy v plurálním tvaru **אלהים**. Podobný vývoj nacházíme i v již zmíněné Eble. V souvislosti s myšlenkami

¹⁰⁵ ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*. s. 384.

¹⁰⁶ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*. In: DUŠEK, Jan, Dalibor ANTALÍK, Pavel ČECH a Jana MYNÁŘOVÁ. *Jako pták v kleci: epigrafické památky starověké Levanty*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 232.

¹⁰⁷ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*. In: HALLO, William W. *The Context of Scripture*. Leiden: Brill, 2003, s. 140.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 140.

Dalibora Antalíka zmíněnými výše se proto nabízí otázka, zda v textech z Tell Deir 'Allá můžeme spatřovat pramen pro zkoumání paleohebrejského panteonu.

3.1. Místo objevu

Přesnou lokaci nálezu nám poskytuje publikace „*The Chronology of the Jordan Valley*”¹⁰⁹, která jej velmi zevrubně popisuje. Jedná se o lokalitu zajordánského Deir 'Allá v dlouhém údolí v části nazvané Ghor Abu Obeidah mezi řekou Jordán a říčkou Zerqa, známé též jako biblický Jabok, která se vlévá do řeky Jordánu.¹¹⁰ Při soutoku těchto dvou řek leží město Adam, jižně od oblasti Deir 'Allá. Toto místo bývá identifikováno jako biblický Sukót tehdejšího Gileádu.¹¹¹ O této skutečnosti shodně hovoří Baruch A. Levine ve svém příspěvku v publikaci „*The context of Scripture*.”¹¹² Podobnou argumentaci používá i W. Shea, který tvrdí, že místo dnes označované jako Deir 'Allá bylo pravděpodobně oním místem zvané Pethor (v čepu: Petór), o němž se píše v Nu 22, 5. „Ten vyslal posly k Bileámovi, synu Beórovu, do Petóru, který je nad řekou ...“¹¹³ Usuzuje tak podle analýz dalších písemných nálezů, jedenácti hliněných tabulek, které byly objeveny na podlaze dvou skladišť. V těsné blízkosti tabulek byly nalezeny, pro naši práci velmi podstatné, fragmentárními úlomky zdiva s nápisy Bileáмова orákula. Pouze tři z nich byly popsány textem, který analyzoval ve své monografii již H. J. Franken, jak nás informuje W. Shea.¹¹⁴ V opozici stojí argument P. Kyle McCartera, že „Balaam (podle čep. Bileám) nebyl v Deir 'Allá považován za místního věštce, ale za cizince.“ Svůj názor opírá o McCarter komparaci biblického textu Nu 24, 14: הוֹלֵךְ לַעֲמִי a první kombinaci, obecně označovanou římským číslem I, řádkem 3–4,¹¹⁵ kde je řečeno: „Dorazil k němu jeho lid“¹¹⁶, „(‘mh) his people.“¹¹⁷ Obecně je však nyní přijímáno, že biblický Pethor je skutečně Deir 'Allá.

¹⁰⁹ BOURKE, Stephen, FISCHER, Peter M., ed. *The chronology of the Jordan Valley during the Middle and Late Bronze Ages: Pella, Tell Abu al-Kharaz, and Tell deir 'Alla*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 199.

¹¹¹ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 232.

¹¹² LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 140 - 145.

¹¹³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹¹⁴ SHEA, William H. *The inscribed tablets from Tell Deir 'Alla, pt 1*. Andrews University Seminary Studies. 1989, 27(1), s. 21.

¹¹⁵ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā: The First Combination*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research. 1980, (239), s. 57.

¹¹⁶ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 233 – 234.

¹¹⁷ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 57.

Český lingvista Pavel Čech se domnívá, že budova, v níž byly texty na zdi napsány, by mohla být chrámem, písařskou školou, shromaždištěm izraelských proroků či tržištěm na obchodní cestě.¹¹⁸ Mezi odborníky, ale panuje neshoda o funkci budovy, je pravděpodobně možné, že sloužila naopak jako sklad poblíž chrámu, či osobní svatyně. Baruch Levine se přiklání k teorii, že budova sloužila jako sklad, v němž však mohlo docházet k určité náboženské činnosti.¹¹⁹ Funkce objektu tak doposud není přesně známá.

Vlivem zemětřesení, které se údajně stalo r. 760 př. n. l., byly části zdí pobořeny. Současně došlo ke zničení omítky, která byla nalezena na zemi v jednom z rohu místnosti.¹²⁰ (viz. příloha číslo 1.) Části omítky byly následně rozpoznány a nápis byl částečně zrekonstruován. Byly sestaveny větší skupiny fragmentů, které byly doplněny o další menší části.¹²¹ Nápis byl psán černým inkoustem a se špičatým hrotem¹²² přičemž úvodní řádky byly psány inkoustem červeným. Patrně se mohlo jednat o jakési nadpisy, uvádí McCarter¹²³ (viz. příloha číslo 2.)

Vzhledem k obsahu nápisu (viz. níže) s náboženským charakterem, mohl zastávat důležitou roli pro religiozitu obyvatel dané oblasti, což by současně vysvětlovalo, proč byl pak takto umně a vkusně vyveden na zdivo místa, kde se patrně příslušníci této religiózní skupiny scházeli, a tedy, aby byl věčnou upomínkou. Případně, pokud místo hrálo roli především jako centrum, kde se místní obyvatelé vzdělávali, mohla sloužit jako „tabule“ s uvedeným nejdůležitějším textem, který si má každý pamatovat a připomínat. Odpovídalo by to ozdobnému zpracování nápisu. Známe podobné případy v oblasti Levanty, které jsou však převážně vytesány do kamene. To nás vede k představě, že by se mohlo jednat o nápis, který měl především varovat před blížícím se nebezpečenstvím. Ale takové závěru jsou vzhledem k obsahu a zaměření této práce velmi vágní. Nabízíme zde proto pouze otázky pro možné další zkoumání.

¹¹⁸ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 233.

¹¹⁹ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 141.

¹²⁰ RUDD, Steve. *Balaam Son of Beor Inscription at Tell Deir Alla, Succoth: 1406/750 BC. The Interactive Bible*. [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://www.bible.ca/archeology/bible-archeology-balaam-son-of-beor-inscription-tell-deir-alla-succoth-1400-750bc.htm>.

¹²¹ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 49.

¹²² Tamtéž, s. 140.

¹²³ Tamtéž, s. 49.

3.2. Datace nálezů

Nalezené fragmenty I. a II. kombinace B. Levine datuje do období mezi 9. a 8. stoletím př. n. l.¹²⁴, avšak McCarter společně s Frankem je shodně řadí do období 7. století př. n. l., někdy až do poloviny 8. století. Zde odkazuje McCarter na práci J. Navala.¹²⁵ Přičemž Baruch Levine dodává, že určitě „pochází z období před invazí Tiglat - Pilesera III.¹²⁶ (734 - 732 př. n. l.)“.¹²⁷

3.3. Text nálezů

V této části práce se budeme zabývat především rozбором textu z nálezů na omítce v Tell Deir 'Allā. Vycházíme především z komentářů a transkripce Kyla P. McCartera a Barucha A. Levina. Obě práce pochopitelně vycházejí z publikace původního výzkumu „*The Balaam text from Deir 'Allā re-evaluated*“, který byl publikován v roce 1976 Hoftizerem a G. van der Kooijem¹²⁸. Uvádíme však pouze transliteraci Barucha Levina. Překlad nálezů byl, a bohužel stále je mimo schopnosti autorovy, proto zde předkládáme překlad Pavla Čecha z publikace kolektivu autorů s názvem „*Jako pták v kleci: epigrafické památky starověké Levanty*“¹²⁹. Zaměřujeme se především na práci s kombinací I., avšak výklad a stručný obsah kombinace II. uvádíme také. Tato selekce je především z důvodu, že II. kombinace explicitně neobsahuje jméno našeho proroka, proto jsme od její zevrubnější analýzy opustili.

V neposlední řadě se budeme v této části věnovat jazyku a formě nálezů. Cílem této části práce je především zanalyzovat text a jeho formu pro následující komparaci s textem biblickým v Nu 22–24, který jak se domníváme úzce souvisí s látkou a postavou I. i II. kombinace.

¹²⁴ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 141.

¹²⁵ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 49 - 51.

¹²⁶ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 141; „Tiglath-pileser III, (flourished 8th century BC), king of Assyria (745–727 BC) who inaugurated the last and greatest phase of Assyrian expansion. He subjected Syria and Palestine to his rule, and later (729 or 728) he merged the kingdoms of Assyria and Babylonia.“ viz. WISEMAN, Donald John. *Tiglath-pileser III king of Assyria. Encyclopædia Britannica*. [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Tiglath-pileser-III>

¹²⁷ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 141.

¹²⁸ HOFTIJZER, J., KOOIJ, G. van der. *The Balaam text from Deir 'Allā re-evaluated: proceedings of the international symposium held at Leiden, 21-24 August 1989*. Leiden: Brill, 1991.

¹²⁹ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allā*. In: DUŠEK, Jan, Dalibor ANTALÍK, Pavel

ČECH a Jana MYNÁŘOVÁ. *Jako pták v kleci: epigrafické památky starověké Levanty*. Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 232 - 239.

3.4. I. Kombinace

1. Varování knihy [Ba]laáma, syna [Beó]rova, jenž byl mužem zřící bohy. Bozi k němu přišli v noci a [zjevili] mu
2. zprávu Elovu, řkouce [Balaa]movi synu Beórovu: „Tak učiní El v budoucnosti: [.]“
3. Nazítří vstal Balaám [] ve dne ne[], nemohl jíst, postil se a tuze
4. bědoval. Dorazil k němu jeho lid a [řekli] Balaámovi synu Beórovu: „Proč se postíš a proč běduješ?“ Od-
5. pověděl jim: „Posad'te se povím vám, co Ša [.] Běžte, vizte dílo bohů! Bozi se shromáždili,
6. všemocní konali sněm a řekli S[lunci]: „Sepni, zakryj mračny nebesa, nastol tmu a ne
7. jas, chaos a ne svůj třpyt - přineseš děs do tmy a nebudeš zářit víc. Neboť vlaštovka
8. zostudila orla, supí hlas oznámil milost, [] mladí jestřábi a lov mlád'at volavky, děs budí hejno
9. holubí a pták []. Na místě, kde ovci poháněl bič, zajíci požírají
10. trávu. Polní havěti vesele se cpi! Vesele popíjejte, osli a hyeny! Slyšte naučení, protivníci Ša-
11. [gar a Aštar!] K moudrým tě vezme pro odpověď: vzít myrhu, kněžka
12. [] nosit bederní roušku. Vážně zvažuj a vážně u-
13. [važuj!] a hluší zdaleka uslyší
14. [] a všichni uzří. Pelikáni Šagar a Aštar
15. [] levharta. Sele pronásleduje mladé
16. [] zahubeni a¹³⁰

Transliterace I. Kombinace

1. [zh s]pr [b'l']m [br b']r.
2. 'š. ḥzh. 'lhn. h'
3. wy'tw. 'lwh 'lhn. blyhl.
4. [] l]. / [2]kmš' l'.

¹³⁰ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*. s. 236-238

5. wy' mrw. l[bl']m. br b'r.
6. kh yp'l []'. 'ḥr'h.
7. 'š. lr['h š]m't. / [3]
8. wyqm. bl'm. mn. mḥr
9. 'š. lr['h]i. ymn. []h.
10. wlym []
11. wbk / [4]h. ybkh.
12. wy'l . 'mh. lwh.
13. [wy' mrw] lbl'm br b'r
14. lm.tsm. [wlm] tbkh
15. wy' / [5]mr. lhm.
16. š[b]w. 'hwkm. mh. šd[yn p'lw]
17. wlkw ...¹³¹

3.5. Forma a jazyk

Jazykový rozbor pro pochopení textu, který zkoumáme, ať se jedná o text starověký či současný, je nezbytně nutný. O autoru a jeho době nám dokáže prozradit mnohé. Zároveň může tento rozbor sloužit i jako sémantický klíč na místech, která jsou obtížná na výklad. V této části práce se věnujeme především jazykovému rozboru nápisu v Deir 'Allá, což znamená především identifikaci jazyka a jazykové skupiny. Toto ztotožnění může posloužit i pro bližší pochopení národnostní identifikace obyvatel oblasti Deir 'Allá. V další části této podkapitoly se snažíme popsat formu, tedy jazykový prostředek a zároveň i strukturu textu tak, jak jsme postupovali výše. Avšak aniž bychom se dopouštěli komparací mezi oběma texty, tedy Nu 22–24 a nápisy v Deir 'Allá. Tímto se budeme zabývat níže.

3.5.1. Jazyk

Text nápisu v Deir 'Allá řadíme mezi aramejská orákula, viz níže. McCarter se však domnívá, že označit text za aramejský je spíše otázkou definice.¹³² Odborníci jsou v této otázce na vážkách, neboť je mnoho příkladů, kdy jazyk nápisu v Deir 'Alla je spíše

¹³¹ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 141-142.

¹³² McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, 49-50.

podobný příbuznému jazyku, rané hebrejštině.¹³³ Přesnější interpretaci a definici dialektu se věnuje J. A. Hackett ve své práci „*The dialect of the Plaster texts from Tell Deir 'Allā*“¹³⁴, který nám blíže zprostředkovává i stanovisko Hoftijzera. Ten zastává názor, že se jedná o jazyk aramejský, avšak specifického dialektu.¹³⁵ V této diskusi pokračují i Cross a McCarter, který soudí, že se jedná o písemnou tradici moábskou, gileadskou či amónskou.¹³⁶ Podobný názor sdílí i Al Wolters.¹³⁷

Rozpor, který hovoří proti závěru, že se jedná o text aramejský, nám předkládá již zmíněný McCarter. Poukazuje na rozdíly lexikální, avšak fonologicky a konsonantně se stále jedná o příklad písemnosti staré Aramejštiny. Čím se text odlišuje je požívání konjugací nifalu (I. 6.; II. 12.), které se v aramejštině nevyskytují. V textu se objevuje i waw-konsekutivní, které konvertuje na imperfektum, což je opět typické pro ranou hebrejštinu.¹³⁸ Hackett dodává zajímavou myšlenku, že jazyk textu nemusí být určen dle jeho původu.¹³⁹

Můžeme konstatovat, a o to s většinovým názorem, že nápis v Deir 'Allā, je textem aramejským s výhradami a nároky na specifičnost místního dialektu, který je v mnohém podobný rané hebrejštině. Způsob tvorby a jazyka je z části podobným i jiným monumentálním nápisům v této oblasti, jak uvádí McCarter, např. Zakirově stéle.¹⁴⁰ Na Hackettovu myšlenku, že místo nálezu textu nemusí být vodítkem k jazyku textu, navazuje Wolters svou hypotézou Deir 'Allā jako exilní kolonie, kterou tvořili občané jednoho z aramejských států severní Sýrie přesunuti Asyřany.¹⁴¹ Podobný narativ známe i z Tanachu. Víme, že tato praxe byla pro Asyřany při dobývání nového území běžná. Wolters toto usazování přesídlenců datuje do roku 732 př. n. l., tvrdí, že s jazykem přišel i jejich kult a kultura.¹⁴² Toto stanovisko je problematičké vzhledem k dataci textu, ale není nemožné. V takovém případě, by jazyk mohl být označován i jako dialekt hebrejštiny

¹³³ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*. 1981, s. 195-205.

¹³⁴ HACKETT, Jo Ann. *The Dialect of the Plaster Text from Tell Deir 'Alla*. *Orientalia*. 1984, 53(1), s. 57 – 67.

¹³⁵ Tamtéž, s. 57.

¹³⁶ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 49 - 50.

¹³⁷ WOLTERS, Al. *The Balaamites of Deir 'Alla as Aramean Deportees*. *Hebrew Union College Annual*. 1988, s. 102.

¹³⁸ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 49-50.

¹³⁹ HACKETT, Jo Ann. *The Dialect of the Plaster Text from Tell Deir 'Alla*, s.60.

¹⁴⁰ McCARTER, P. Kyle, *The Balaam Texts from Deir 'Allā*, s. 50.

¹⁴¹ WOLTERS, Al. *The Balaamites of Deir 'Alla as Aramean Deportees*, s.102.

¹⁴² Tamtéž, s. 102.

s lexikálními příspěvky aramejštiny, ale to je velmi odvážné tvrzení. Avšak dokazovalo by to úzkou příbuznost textů Nu 22–24 a nápisů z Tell Deir 'Allá.

3.5.2. Forma

V tomto odstavci se pokusíme stručně popsat formu sdělení, tedy strukturu. Snažíme se vyvarovat komparací s textem v Nu 22–24, ačkoliv jsme si vědomi určitých podobností. O těch však pojednáváme níže v další podkapitole. Takto podrobně, ale rozebíráme pouze I. kombinaci, neboť soudíme, shodně s uvedenými autory, především s B. Levinem¹⁴³, že by II. kombinace mohla být pokračováním I. kombinace. Zároveň však fragmentárnost II. kombinace nám neposkytuje příliš velký prostor pro podobnou práci. I z tohoto důvodu jsme se rozhodli rozbor této kombinace vynechat.

3.5.3. Obsah I. Kombinace

Celý text I. kombinace je v podstatě promluvou: (I. 4.) „Proč se postíš a proč běduješ?“¹⁴⁴ Jedná se o typickou přímou řeč proroka ke svému lidu, který jej varuje před nadcházející zkázou, což je velmi charakteristické i pro starozákonní proroky. Na tomto místě promluvu akcentujeme jako demonstraci argumentu, že bibličtí proroci jsou v některých bodech podobni dalším mimobiblickým prorokům své doby. Dále popisuje útrapy a vizi. Před tímto však je odkaz na božský původ této vize s narážkou na božskou autoritu.

Uvození textu začíná promluvou (I. 1.): „Varování knihy [Ba]laáma, syna Beó]rova, jenž byl mužem zřící bohy.“¹⁴⁵ Jedná se o jasné uvození, jméno knihy a jméno jejího autora.

- a) autorství (I. 1.)
- b) forma získání vize¹⁴⁶
- c) odkaz na božskou autoritu (I. 2.)

¹⁴³ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*, s. 142 - 143.

¹⁴⁴ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236 - 238.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 236.

¹⁴⁶ Viz. oneiromantie popsána výše.

- d) Bileáмова reakce (I. 3–4.)
- e) průpověď k lidu

3.6. II. Kombinace

Pro úplnou představu o nálezů textu v Deir 'Allá uvádíme i krátký obsah II. kombinace. Celý text začíná „milováním“ a informací, že El vytvořil podsvětí. „Text pokračuje popisem podsvětí připomínajícího Izaiáše, kapitola 14.“¹⁴⁷ Levine uvádí, že se jedná o mezopotámskou představu podsvětí, kde dlí i králové a srovnává ji i s biblickým textem.¹⁴⁸ Podsvětí je zde jmenováno בית, což dále vysvětluje Levine: „V biblické poezii se rovněž šeol nazývá domem v Job 30, 23; Iz 14, 18.“¹⁴⁹ Dále text hovoří o válce a nutnosti uprchnout. Ačkoliv je nápis velmi fragmentární, poskytuje nám základní představu o proroku Bileámovi, i když není přímo jmenován. Pavel Čech v (II. 48.) poukazuje na možnost spojení „mléko pánům“¹⁵⁰ s Nu 22, 18, že tedy Bileám je Hospodinův vyznavač.¹⁵¹

3.7. Komparace postav z Nu 22–24 a I. kombinace z Tell Deir 'Allá

Již výše jsme poukazovali na nápadnou podobnost postavy biblického proroka Bileáma a Bileáma z nápisů v Tell Deir 'Allá. Jejich následná komparace slouží jako prostředek pro potvrzení hypotézy, jedná-li se o tutěž osobu.

Základní definici nám poskytují oba texty současně: a) biblický text; b) text I. kombinace.

- a) Nu 22, 5: „vyslal posly k Bileámovi, synu Beórovu, do Petóru, ...“¹⁵²
- b) I. 2.: „řkouce [Balaa]movi synu Beórovu“¹⁵³

¹⁴⁷ LEVINE, Baruch A. *The Deir Alla Plaster Inscriptions*. s. 141.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 202.

¹⁵⁰ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 235.

¹⁵² *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁵³ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236.

V obou případech vidíme, jak jej definují „vedlejší postavy.“ V textu biblickém král Balák a v textu Deir ‘Allá bůh El.

Podobně se sebe postava i postava, tedy prorok Bileám:

- a) Nu 24, 3: „Výrok Bileáma, syna Beórova ...“¹⁵⁴
- b) I. 1.: „Varování knihy [Ba]laáma, syna Beó]rova“¹⁵⁵

Nejen, že uvádí celé své jméno, ale i funkci, či „zaměstnání“ a to vždy v návaznosti na své jméno. Pokud bychom se měli věnovat samotnému oslovení, jak Bůh v Nu, tak i bůh El v I. kombinaci jej označují vlastním jménem (viz Nu 22, 9: „Bůh přišel k Bileámovi a řekl“¹⁵⁶.) Texty nám dokonce sdělují i Bileámovo postavení a způsob, kterým získává informace.

- a) Nu 24, 3–4: „Výrok Bileáma, syna Beórova, výrok muže jasnozřivého, výrok toho, jenž slyší řeč Boží.“¹⁵⁷
- b) I. 1.: „jenž byl mužem zřící bohy.“¹⁵⁸

V Biblickém narativu v Nu 22–24 je použito slovo „jasnozřivého“ hebrejským výrazem *עֵינַי רָאָה*, což je doslova, jak je popsáno výše, zřící, tudíž identifikace osoby proroka je taktéž totožná.

Další podobnost mezi těmito texty nalézáme ve způsobu jakým se Bileámovi, ať už biblickému, či aramejskému, dostávalo božího slova.

- a) Nu 22, 8: „Vybídl je: ‚Tuto noc přenocujte zde; dám vám odpověď, až ke mně promluví Hospodin.‘“¹⁵⁹
- b) I. 1.: „Bozi k němu přišli v noci a [zjevili] mu „¹⁶⁰

Jasně zde vidíme způsob mantiky, kterou jsme již označili a popsali jako oneironomantiku. Tento způsob divinace je typický pro obě postavy. V ugaritských textech nacházíme zprávu, že odesílatelem takových zpráv, jak nás informuje Dalibor Antalík, byl bůh El, který byl zároveň i hlavou celého panteonu.¹⁶¹ Oneironomantie a zasílání zvěstných snů od bohů může souviset i s mezopotámskou představou boha jako „hvězdy“, sumersky „dingir“. Pozdější Akkadské klínopisné texty označovaly boha

¹⁵⁴ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁵⁵ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236.

¹⁵⁶ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁵⁷ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁵⁸ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236.

¹⁵⁹ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁶⁰ ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá*, s. 236.

¹⁶¹ ANTALÍK, Dalibor. *Magica Cananea: Zaříkání, zlořečení a dobrořečení v předhelénistické Syropalestině*. *Religio: revue pro religionistiku*. 2001, 9(1), s. 3 - 24.

stejným symbolem, avšak pro něj měli označení ilu.¹⁶² V Biblickém narativu je však Bileámovi přiřčena i jiná forma mantik.

V řeči proroka následuje zjevení, které se mu dostalo a je popsána jeho bezprostřední reakce na něj. Posléze je toto sdělováno ostatním. Tato zjevná struktura je výrazně obsažena ve všech vizích, které má Bileám před odchodem za Balákem. Po vyjití se jeho věštění mění, jak jsme již poukázali. Něco podobného zachytávají i texty z nápisu v Deir 'Allá, ačkoliv jen velmi zkusmo. Kombinace číslo II. nám o tom podává svědectví, když je kvůli zasahování do božích záležitostí Bileám poslán do šeolu a odsouzen.¹⁶³

K tomuto tématu bychom mohli uvádět mnohé, bohužel rozsah práce nám tuto možnost neposkytuje. I přesto nám však dosavadní komparace nám posloužila k podtržení argumentu, že biblický Bileám a Bileám z nápisů v Deir 'Allá jsou jednou osobou. Tento fakt spatřujeme především podle podobnosti divinačních praktik a struktury textu.

¹⁶² HRŮŠA, Ivan. *Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie*. Praha: Vyšehrad, 2015, s.23.

¹⁶³ LEVINE, Baruch A., *The Deir 'Alla plaster inscriptions*. 1981, s. 196.

4. Orákulum a aramejská orákula v kontextu Levanty a Zajordání

4.1. Vymezení pojmu

Antalík, Starý a Vítek označují orákulum jako: „věštbu“ či „věštný výrok“, „věštce“ či „věštebné médium“ i místo, kde je věštění prováděno či interpretováno.“ Proces získávání věštby či věštebného výroku označujeme jako „divinace“ z latinského výrazu „divinatio“ nebo „mantika“, který je původem řecký. Oba pojmy jsou tak ve většině případů užívány jako synonyma. Následuje další členění dle inspirace numinózní realitou, kterou můžeme vnímat jako božstvo, ducha či jinou nadpřirozenou entitu.¹⁶⁴ Toto dělení je podstatné pro určení typu proroka či věštce a zásadně ovlivňuje jeho charakter a povahu, proto je nezbytně nutné si je stručně představit.

Dle výše zmíněných autorů existují čtyři základní mantiky: „mantika inspirovaná, intuitivní, extatická a induktivní.“ Inspirovaná mantika je pak označována pojmem prorokování, neboť dle výpovědi při ní dochází k změněnému stavu mysli, k extatickému vytržení, při kterém se osoba nachází v přímé komunikaci s bohem.¹⁶⁵

Podobné rysy divinace a následného pronášení orákula dle našeho názoru nacházíme i v Tanachu. Můžeme jej najít např. u Mojžíše v Ex 3, 3nn, kdy Hospodin přímo promlouvá k Mojžíšovi a on na jeho promluvu reaguje. Následuje výrok, který by se dal označit slovem „orákulum“ jen stěží, ale jedná se spíše o zvěst, kterou má Mojžíš přinést svému lidu. Dalším velmi svébytným prorokem je Izajáš, který díky svým schopnostem dostává do transu, tedy do extatického vytržení. V tomto případě se nejedná o přímé působení boha či jiné entity, nýbrž o schopnosti, či nadání. V takovém případě podle Antalíka, Starého a Vítky hovoříme o mantice extatické, která je zvláštní podkategorií mantiky intuitivní.¹⁶⁶

Zvláštní úlohu v této rovině hraje otázka snů, která je samostatnou a zajímavou kapitolou, protože se nachází na hranici mezi mantikou intuitivní, jelikož vychází z inspirace, nikoliv z přímého působení jiné reality, a mantikou induktivní. Jedná se o další

¹⁶⁴ VÍTEK, Tomáš, Jiří STARÝ a Dalibor ANTALÍK. *Věštění a prorokování v archaických kulturách*. V Praze: Herrmann, 2006. Svět archaických kultur (Herrmann & synové). s. 9. V této práci budeme dále pracovat jen s významy „věštba“ a „věštebný výrok“.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 9.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 9.

metodu věštění v rámci mezopotámského kulturního a náboženského odkazu pro zkoumanou oblast Levanty a Zajordánska. Tato technika věštění je spíše vědecká disciplína na poli starověké „teologie“, neboť je založena na interpretaci z odchylek v jinak obyčejných jevech (tvar žaludku, blesk, pták, ale i sen).¹⁶⁷ Dle odbornosti a příslušného vzdělání se pak členové příslušných kultů dělili na různé kategorie kněží.¹⁶⁸

4.2. Zaříkávání

Zvláštní úlohu v tomto kolektivu kněžstva mohla hrát i osoba, která má mnohých pojmenování: aramejsky „lohšá“; hebrejsky „lahaš“ či „melaheš“ a ugaritsky „mullahhišu“. Tito jedinci vykonávali na území Keneanu jistý druh magie, zaříkávání. Proces, který byl do jisté míry legitimní po celé 2. tisíciletí př. n. l., ale v průběhu dějin ztrácel na prestiži a by ostrakizován. Samotné zaříkávání mohlo být nápomocné k ochraně domu proti démonům, černé magii či jinému poškození druhou osobou.¹⁶⁹

Dalibor Antalík dále hovoří o existenci námezdních „čarodějů“ označovaných v eblajštině „katipum“, v ugaritštině „kašipu“ a v hebrejštině „kaššap“. Tyto osoby stály mimo oficiální struktury kultů Mezopotámského náboženství. V počátcích však naopak mohli být součástí oficiálního kultu, jelikož o této skutečnosti existují doklady palácové administrativy z Ebly. I zde je popsána jejich funkce charismatických jedinců putujících z místa na místo. Do Ebly zavítali pouze na žádost.¹⁷⁰ Jednoznačně se tak jednalo o námezdní kouzelníky, či potulné čaroděje. Mohli bychom však takto uvažovat i o Bileámovi? Je možné, že Bileám byl jakýsi zaříkávač „k pronajmutí“? Vždyť v Tanachu v knize Numeri 22, 5 je psáno: „Ten vyslal posly k Bileámovi (...) aby ho takto pozvali.“¹⁷¹ V následujícím verši se dozvídáme důvod pozvání Nu 22, 6: „Pojď nyní prosím a proklej mi ten lid (...)“¹⁷² Dále pak čteme v Nu 22, 7: „Moábští a midjánští starší šli s odměnou pro věštce v rukou.“¹⁷³ Je zde zjevné, že Bileám prorok známý svými schopnostmi, musí opustit své bydliště, místo svých předků, aby za úplatu zlořečil nepříteli. Nikoliv však

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁶⁸ HRŮŠA, Ivan. *Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie*, s. 91.

¹⁶⁹ ANTALÍK, Dalibor. *Magica Cananea*, s. 9 - 10.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 10.

¹⁷¹ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, 2009.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

svého, ale naopak toho, kdo mu platí. V důsledku těchto biblických popisů se proto nabízí, že by Bileám mohl být skutečně označen za tohoto námezdního čaroděje.

Bileám v okamžiku po promluvě králových vyslanců „dar“ za provedenou práci sice neodmítá, ale ani nepřijímá, rozhodnutí ponechává svému bohu. Takto se celá situace opakuje několikrát. Proto můžeme mít za to, že tuto roli neakceptuje i přesto, že je do ní velmi intenzivně tlačěn. Tím spíše zdali Bálak nějakým způsobem participuje na tradici „zaříkavačů“ a jak, nemůžeme s určitostí říci.

Jako další možnost vyřešení nám poslouží za vzor kořen slova pro označení tohoto jedince, které je (kšp, קשפ), kdežto v Nu 22, 6 je užito slova ארר, proklínat, proklít, klít¹⁷⁴. Je však možné, že pojmenování jedince s touto schopností nevychází z činnosti, kterou dělá, nýbrž jakým způsobem ji činí nebo může souviset s obecným popisem. Kořen קשפ v hebrejštině znamená: „čarovat, čaroděj“.¹⁷⁵ V kontextu Bileáмова narativu však žádný takovýto kořen nenacházíme. Bezsporu nám může být tedy jasné, že ačkoliv se v jistých ohledech může najít určitá podoba v popisovém fenoménu a osobě proroka, nemáme důkazů pro určení pravdivosti tohoto tvrzení.

4.3. Aramejská orákula

Specifickou oblastí na poli věštebného materiálu hrají aramejská orákula, která jsou pro svou specifčnost samostatnou kategorií. Důvodem pro toto vymezení je jejich poloha a příbuznost s divinačními materiály staroizraelské kultury. Pro příbuznost jazykovou, kulturní, geografickou a především historickou údobím, neboť obě divinační praktiky vznikali zhruba ve stejnou dobu „tj. zhruba v průběhu 9. a 8. století př. n. l“¹⁷⁶ Zkoumání literární látky těchto národů je dle Antalíka složité, jelikož se nám nezachovalo mnoho literární tradice z této doby.¹⁷⁷ Důvodem je patrně materiál, na který lid svou literární tradici uchovávali. Zatímco oblasti východní provenience úrodného půlměsíce své texty zapisovaly na hliněných destičkách,¹⁷⁸

¹⁷⁴ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Čtvrté. Praha: Kalich, 2006. s. 23

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 77.

¹⁷⁶ ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*. Theologická revue. 2000, 71(4), 378-391. s. 378.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 379.

¹⁷⁸ KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, s. 57 - 58.

obyvatelé Zajordánska potažmo Syropalestiny užívali pro záznam papyr a kůži, kterýžto materiál podléhá rychlé zkáze.¹⁷⁹

Jediné literární památky, které se nám zachovaly jsou ostrakálního typu, tedy na kamenných stélách, porcelánu či pečetítkách. Pro naši práci jsou tyto doklady nebiblického původu velmi vzácné, neboť poskytují možnost komparace a mohou dokládat i existenci osob či dějů zapsaných v Tanachu, jako v případě našeho Bileáma.

Tématu aramejských orákulech se věnujeme zejména z důvodu, že orákulum v Deir 'Allá je součástí skupiny podobných nálezů, které právě takto nazýváme. Jejich podobnost odkazuje především na příbuzný jazyk, který je v těchto literárních památkách užíván. Mezi ně patří Zakirova stéla, Měšova stéla a Měšova bojovná stéla. Jejich kulturní příbuznost dokazuje mimo jiné i kulturní provázanost v této oblasti. Nesleduje stručný popis jednotlivých stél pro pochopení celkového obrazu problematiky aramejských orákulí.

4.3.1. Zakirova stéla

Tento dokument patří k takzvaným „aramejským orákulím“ a poskytuje nám vzácným vzhled do této problematiky v období 9. a 8. století př. n. l.¹⁸⁰ Je zapotřebí se o něm velmi stručně zmínit, abychom tuto problematiku mohli dále rozvíjet. Neklademe si však za cíl předložit podrobnou studii o tomto dokumentu, či dokumentu zvaném „Měšova stéla“, nýbrž jeho doklad využít k potvrzení a hlubšímu pochopení našich tezí a problematiky aramejských orákulí obecně. Avšak uvědomujeme si, že neuvedení základních skutečností by bylo hrubě nedostatečné pro postihnutí celého tématu.

Dokument, pravděpodobně sepsaný kolem roku 785 př. n. l. aramejským panovníkem Zakirem, byl nalezen roku 1903. Jednalo se o čtyři fragmenty textu,¹⁸¹ které byly součástí většího monolitu pravděpodobně znázorňujícího lidskou postavu. Na fragmentech jsou totiž patrná chodidla a části roucha.¹⁸² Tento text je charakteristickým západo-semitským dokumentem 8. a 9. století př. n. l. V první části dokumentu se král

¹⁷⁹ ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*. s. 379.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 379.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 379.

¹⁸² MONTGOMERY, James A. (James Alan). *Some gleanings from Pognon's ZKR inscription*. *Journal of Biblical Literature*. 1909, 28(1), 57-70.

představuje a stručně popisuje, jak se dostal na trůn.¹⁸³ “Zdá se však, že nepocházel od místní dynastie, neboť v nápise neuvádí jméno svého otce a jeho původ, ale je kladen do oblasti města Aná.”¹⁸⁴ Podobný text tohoto žánru byl nalezen v Tel Danu, jenž nechal sepsat nejspíše damašský král Chazael. Podobně jako v Zakirově stéle je uveden iniciační průvodní text pro uvedení na trůn nejvyšším bohem panteonu v tomto případě Hadadem.¹⁸⁵ Podobný narativ můžeme spatřit i v Tanachu tj. dosazení Saula, mýtického Davida a jeho syna nebo i v Novém zákoně. Dle Antalíka šlo v tomto případě pravděpodobně praktiku hojně užívanou pro obhájení pozice a prokázání legitimacy nároku na trůn.¹⁸⁶ Součástí tohoto textu muselo být doprovodné orákulum, které bylo sesláno bohem, aby potvrdilo toto dosazení.¹⁸⁷

Je tedy patrné, že orákula, původem aramejská, obsahují podobnosti s některými divinačními texty Tanachu a Nového zákona. Základní struktura těchto mantik se opírá o boží promluvu, která legalizuje či potvrzuje panovníkův nárok na trůn či jej naopak sesazuje, jak tomu například u Saula.

4.3.2. Měšova stéla

Pro naši práci je mnohem poutavějším dokladem popisovaného fenoménu stéla moábského krále Méši, která byla objevena roku 1869 německým misionářem F. A. Kleinem.¹⁸⁸ Zásadní problém však tkví v prostředí, ve kterém byla sepsána. Zatímco Zakirova stéla byla vytvořena aramejským králem, Měšova naopak moábským.¹⁸⁹ Můžeme proto předpokládat, že objevíme některé nesrovnalosti, či dokonce odlišnosti v celém textu. Vyvstává tedy otázka platnosti výsledné komparace. Ba naopak, přesto můžeme říci, že vzájemná příbuznost i geografická blízkost obou království může sloužit jako dostatečný argument pro vzájemný vliv a náboženskou příbuznost, proto se dále touto otázkou nebudeme zabývat.

¹⁸³ ROSS, James Francis. *Prophecy in Hamath, Israel, and Mari*. Harvard Theological Review. 1970, 63(1), s. 2.

¹⁸⁴ ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*, s. 379.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 380.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 380.

¹⁸⁷ MONTGOMERY, James A. (James Alan). *Some gleanings from Pognon's ZKR inscription*. s. 51.

¹⁸⁸ MACKERLE, Adam a Veronika KUCEROVA. *What do the Mesha Stele and 2 Kings 3 have in common?* STUDIA THEOLOGICA-CZECH REPUBLIC. 2011, 13(4), s. 1.

¹⁸⁹ ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*. s. 381.

Důležitější poznatkem na poli našeho bádání nám přináší Měšova stéla v podobě konfrontace s biblickým textem v 2Kr 3, jelikož texty hovoří o konfliktu mezi Izraelem a moábským králem Měšou. Měšova stéla je podstatná, protože pravděpodobně popisuje stejné události jako Tanach, ale je pro nás dalším novým pramenem.¹⁹⁰ K tomuto fenoménu přispívá i Israel Finkelstein a jeho tým, který zkoumá zcela konkrétní část textu Měšovy stély, řádek 31. Oprávněně se jeho výsledky opírají o tezi, že stéla komunikuje s textem Tanachu.¹⁹¹

4.3.3. Bojovná orákula v Měšově stéle

Jednou z velmi specifických částí jsou dvě orákula ofenzivního charakteru. Antalík ve svém textu vytváří analogii mezi některými proroctvími v Tanachu a textem stély, když překládá: „*Orákula v aramejských a zajordánských nápisech*“ uvádí: „Do Měšových úst jsou zde vložena následující slova: A řekl mi Kémóš: ‚Jdi, dobuď Nebó od Izraele! (...) Sestup, bojuj proti Chóronénu!‘“ Následně tak v jeho překladu čteme popis dalších událostí vztahujících se bezprostředně k tomuto příkazu.¹⁹² Specifický sled slov a charakter sdělení by mohl napovídat, že se jedná o jakousi předepsanou „formuli“, která se užívala v prostoru syropalestiny a zajordání zcela běžně. O tom, jak tyto formule byly vytvářeny však nemáme představu.

¹⁹⁰ MACKERLE, Adam a Veronika KUCEROVA. *What do the Mesha Stele and 2 Kings 3 have in common?*, s. 1-2.

¹⁹¹ FINKELSTEIN, Israel, Nadav NA'AMAN a Thomas RÖMER. *Restoring Line 31 in the Mesha Stele: The 'House of David' or Biblical Balak?* Tel Aviv: Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv Univerist. 2019, 46(1), 3-11.

¹⁹² ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.)*. s. 382.

5. Závěr

Práce je založena na snaze porozumět osobě proroka Bileáma z knihy Numeri 22–24 s přihlédnutím k archeologickému objevu v Tell Deir 'Allá v širším kontextu aramejských orákulí. V první části jsme se především věnovali právě zmíněné biblické pasáži Nu 22–24, kterou jsme analyzovali, a to především za pomoci metod textové kritiky. První kapitola obsahuje hebrejské znění textu, vlastní autorův překlad a pro komparaci i český ekumenický překlad. Bileámův narativ jsme následně zasadili do širší tradice Bible, ale především i do tradice mimobiblické. Primárním cílem tohoto snažení je demonstrovat, že text v Nu 22–24 je v podstatě unikátním v šíři i kontextu Bileáмова narativu uvnitř celé Bible. Dalo by se říci, že v jistém smyslu tato pasáž odporuje charakteristice Bileáma v mimobiblické i biblické tradici. Tato malá sonda do problematiky nám posloužila právě k odpovědi na naše výzkumné otázky.

Ve druhé části se zabýváme především archeologickým objevem v oblasti známé Tell Deir 'Allá, přičemž se zaměřujeme primárně na „nápis na omítce“, který posléze popisujeme a analyzujeme. Následná komparace osoby Bileáma vyplývající z charakteristiky osoby v první kapitole práce a Bileáma z Deir 'Allá, vychází především z našeho předpokladu, že se jedná o tutéž osobu. Nemůžeme sice tvrdit, že je Bileám autorem obou textů, ale alespoň je využíváme pro charakteristiku této osoby a doložení jeho skutečné existence. Nejen tedy jeho rodiště, ale i působení coby proroka.

Kdo je tedy Bileám, prorok nebo věstec? Odpověď je zřejmá. Bileám je prorok, a to velmi silné autority. Dle hebrejské tradice prorok přichází od boha Hospodina, často se vzpírá autoritě vladaře a velmi silně kritizuje vládnoucí establishment. Prorok Bileám tohoto cíle nedosahuje, ačkoliv je uvedeno, že prorokuje od Hospodina. Dle nápisu z Tell Deir 'Allá totiž nelze tvrdit, že by byl Bileám stoupencem kultu Hospodina. Jeho popis v dalších textech Bible a pozdější tradici je navíc velmi negativní. Stojí dle našeho názoru za hlubší rozbor a úvahu, proč tomu tak je. V práci nabízíme několik možných odpovědí.

Na druhou stranu však nápisy potvrzují, že byl Bileám pro svůj lid, tedy Moáb, velkým prorokem a váženým, ctěným a pravděpodobně i politicky mocným člověkem. Bileáмова autorita coby proroka byla respektována, což nám právě dokazuje i existence „Knihy Bileámovy“ v Tanachu a pozdější tradice. Je pravděpodobné, že starověcí autoři knihy Numeri, respektive redaktoři, vložili tento celek do kontextu dobývání země záměrně. Není tak nic neobvyklého na tom, že prorok má svůj příběh v Bibli.

Co se týká nápisů v Tell Deir 'Allá W. Shea a jiní autoři se pokoušejí dokázat jejich stáří, přičemž se shodují zhruba na 8. století př. n. l. Tato datace se shoduje se zahájením práce na tzv. Deuterokánonu, který souvisí nejen s monoteistickou reformou, ale i s vykořeněním Severního izraelského království. Pravděpodobně byl tento prorokův narativ vzat a vsazen do knihy Numeri právě pro svou obecnou autoritu, aby legitimizoval nárok na hebrejské vlastnictví této země. Bileám je mimoizraelský prorok, který byl inkorporován do biblické zvěsti. V Písmu a biblické tradici je Bileám zmíněn na mnoha místech, avšak se jedná o veskrze negativní popisy, které dokládají, že nenáležel k Hospodinově kultu. Dle nápisů z Deir 'Allá vyplývá, že byl Bileám součástí polyteistického panteonu. Zda byl tento panteon podoben protoizraelskému rozhodně zasluhuje bližší studium, avšak na poli jiného oboru. I přes všechny nejasné charakteristiky nám však texty bezesporu dosvědčují důležitost prorokovy autoritu.

Zcela určitě mimobiblické dokumenty z Deir 'Allá potvrzují existenci biblického proroka Bileáma, ale hlubší souvislost mezi těmito texty nelze spatřovat. Především pravděpodobně proto, že prameny vznikaly za jiným účelem. Zatímco biblický text je redakčně upravený, aby odpovídal teologickému programu zvěsti, nápis v Deir 'Allá jsou odkazem na prorockou školu dané oblasti. Hlavní podobnost proto především spočívá ve shodné osobě, které se texty týkají.

Práce na těchto tématech dává smysl jedině ve chvíli, kdy se jimi zabýváme akademicky, nikoliv jen z hlediska víry naší konfese. Nejenže podobná bádání osvětlují pozadí vzniku textu, který masově ovlivnil svět, ale osvětlují i roli člověka uvnitř biblického narativu. Téma otevírá množství podobných komparací a z nich vycházejících otázek, jimiž se mohou badatelé i studenti dále zabývat.

Seznam použité literatury

Prameny

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2019.

Biblia Hebraica: Stuttgartensia. Páté. Germany: Deuts, 1997.

Literatura

ANTALÍK, Dalibor. *Jak srovnávat nesrovnatelné: strategie mezináboženské komparace.* Praha: OIKOYMENH, 2005.

ANTALÍK, Dalibor. *Magica Cananea: Zaříkání, zlořečení a dobrořečení v předhelénistické Syropalestině.* Religio: revue pro religionistiku. 2001, 9(1), s. 3 - 24.

ANTALÍK, Dalibor. *Orákula v aramejských a zajordánských nápisech (9. a 8. st. př. Kr.).* Theologická revue. 2000, 71(4), s. 378-391.

ANTALÍK, Dalibor. *Starokenaanský panteon podle dokumentů z Ebly.* Religio: revue pro religionistiku. 1998, 6(1), s. 29 - 48.

BODA, Mark J. a J. G. MCCONVILLE, ed. *Dictionary of the Old Testament: Prophets.* Downers Grove, Illinois: IVP Academic, c2012.

BOURKE, Stephen, FISCHER, Peter M., ed. *The chronology of the Jordan Valley during the Middle and Late Bronze Ages: Pella, Tell Abu al-Kharaz, and Tell deir 'Alla.* Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006.

ČECH, Pavel. *Nápis na omítce z Dér Allá.* In: DUŠEK, Jan, Dalibor ANTALÍK, Pavel ČECH a Jana MYNÁŘOVÁ. *Jako pták v kleci: epigrafické památky starověké Levanty.* Praha: OIKOYMENH, 2013, s. 232 - 239.

DAVIS, David. *Divination in the Bible.* Jewish Bible Quarterly. 2002, 30(2), s. 121-126.

FINKELSTEIN, Israel, Nadav NA'AMAN a Thomas RÖMER. *Restoring Line 31 in the Mesha Stele: The 'House of David' or Biblical Balak?* Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University. 2019, 46(1), s. 3-11.

FRANKEL, David Daniel. *The Deuteronomic portrayal of Balaam.* Vetus testamentum. 1996, 46(1), 30-42.

GESENIUS, Wilhelm, Samuel P. TREGELLES, *Gesenius' Hebrew and Chaldee Lexicon to the Old Testament Scriptures: Numerically Coded to Strong's Exhaustive Concordance, with an English Index of More Than 12,000 Entries*. Baker Pub Group, 1990.

GNUSE, Robert. *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East* ed. by Esther J. Hamori and Jonathan Stökl (review). 2019, 81(2), s. 349-351.

HALLO, William W. *The Context of Scripture (3 vols.)*. Leiden: Brill, 2003.

HACKETT, Jo Ann. *The Dialect of the Plaster Text from Tell Deir 'Alla*. *Orientalia*. 1984, 53(1), s. 57 - 67.

HEIJNE, Camilla von. *The dreams in the Joseph narrative and their impact in biblical literature. "I Lifted My Eyes and Saw"*. 2014, s. 30-46.

HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha: Advent-Orion, 2003.

HILBERT, Benjamin D.H. *Joseph's dreams, part one: from Abimelech to Saul*. *Journal for the Study of the Old Testament*. 2011, 35(3), s. 259-283.

HOBLÍK, Jiří. *Proroci, jejich slova a jejich svět*. Praha: Vyšehrad, 2009.

HOFTIJZER, J., KOUIJ, G. van der. *The Balaam text from Deir 'Alla re-evaluated: proceedings of the international symposium held at Leiden, 21-24 August 1989*. Leiden: Brill, 1991.

HRŮŠA, Ivan. *Bohové, chrámy, obřady a lidé: náboženství staré Mezopotámie*. Praha: Vyšehrad, 2015.

CHOMSKY, Noam. *Perspektivy moci: úvahy o povaze člověka a společenského řádu*. Praha: Karolinum, 1998.

KAPLAN, Aryeh. *Meditace a Bible: Tradice; Proroci; Verbální archeologie*. Praha: Malvern, 2018.

KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

KLÍMA, Lukáš. *Prorocké specifikum?* *Křesťanská revue: Dvuměsíčník pro odpovědný dialog*. *Oikumene*, 2016, 83(1), s. 10 - 13.

LEVINE, Baruch A., Baruch A. LEVINE a ברוך אברהם לוי. *The Deir 'Alla plaster inscriptions*. *Journal of the American Oriental Society*. 1981, 101(2), s. 195-205.

MACKERLE, Adam a Veronika KUCEROVA. *What do the Mesha Stele and 2 Kings 3 have in common?* *STUDIA THEOLOGICA-CZECH REPUBLIC*. 2011, 13(4), s. 1-24.

MCCARTER, P. Kyle. *The Balaam Texts from Deir 'Allā: The First Combination*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research. 1980, (239), s. 49-60.

MONTGOMERY, James A. (James Alan). *Some gleanings from Pognon's ZKR inscription*. Journal of Biblical Literature. 1909, 28(1), s. 57-70.

MOYER, Clinton J. *Who is the prophet, and who the ass?: Role-reversing interludes and the unity of the Balaam narrative (Numbers 22-24)*. Journal for the Study of the Old Testament. 2012, 37(2), s. 167-183.

NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992.

OEMING, Manfred. *Úvod do biblické hermeneutiky: cesty k pochopení textu*. Vydání druhé. Praha: Vyšehrad, 2016.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 2006.

POKORNÝ, Petr, Jakub ČAPEK, Růžena DOSTÁLOVÁ, et al. *Hermeneutika jako teorie porozumění: od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006.

P. KYLE MCCARTER, Jr. *The Balaam Texts from Deir 'Allā: The First Combination*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research. 1980, (239), 49-60.

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996.

RÖMER, Thomas, Jean-Daniel MACCHI a Christophe NIHAN. *Úvod do Starého zákona*. Jihlava: Mlýn, 2020.

ROSS, James Francis. *Prophecy in Hamath, Israel, and Mari*. Harvard Theological Review. 1970, 63(1), s. 1-28.

SHEA, William H. *The inscribed tablets from Tell Deir 'Alla, pt 1*. Andrews University Seminary Studies. 1989, 27(1), 21-37.

SLÁMA, Petr. *Co je prorocství?* Křesťanská revue: Dvuměsíčník pro odpovědný dialog. Praha: Oikumene, 2016, 83(1), s. 20 - 23.

TUCKER, Gene M. *Legal background of Genesis 23*. Journal of Biblical Literature. 1966, 85(1), s. 77-84.

VÍTEK, Tomáš, Jiří STARÝ a Dalibor ANTALÍK. *Věštění a prorokování v archaických kulturách*. Praha: Herrmann, 2006.

WOLTERS, Al. *The Balaamites of Deir 'Alla as Aramean Deportees*. Hebrew Union College Annual. 1988, 59 - 101.

Online zdroje

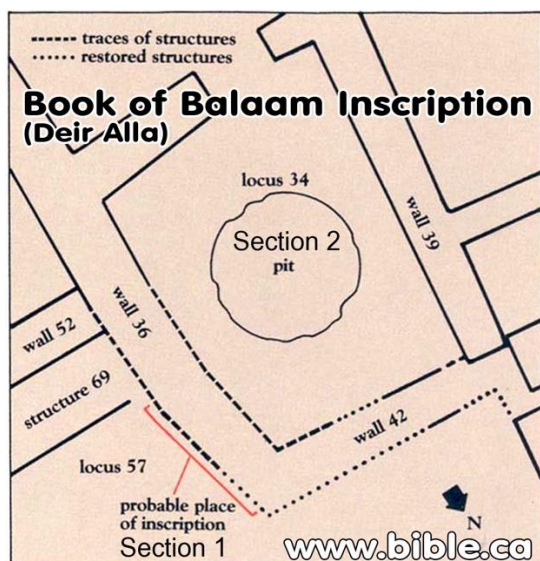
ELZBIETA. *Deir Alla Inscription. Archaeological Atlas of Antiquity*. [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://vici.org/vici/23803/>

RUDD, Steve. *Balaam Son of Beor Inscription at Tell Deir Alla, Succoth: 1406/750 BC. The Interactive Bible*. [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://www.bible.ca/archeology/bible-archeology-balaam-son-of-beor-inscription-tell-deir-alla-succoth-1400-750bc.htm>

WISEMAN, Donald John. *Tiglath-pileser III king of Assyria. Encyclopædia Britannica*. [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Tiglath-pileser-III>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Půdorys budovy nálezů nápisu v Tell Deir 'Allá

Zdroj: RUDD, Steve. *Balaam Son of Beor Inscription at Tell Deir Alla, Succoth: 1406/750 BC. The Interactive Bible.* [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://www.bible.ca/archeology/bible-archeology-balaam-son-of-beor-inscription-tell-deir-alla-succoth-1400-750bc.htm>

Příloha č. 2 – Tabulky nalezené uvnitř budovy

Zdroj: ELZBIETA. *Deir Alla Inscription. Archaeological Atlas of Antiquity.* [cit. 2021-7-14]. Dostupné z: <https://vici.org/vici/23803/>

